

ಸಂಧಿ ೧೧ - ಧ್ಯಾನಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ಸಂಧಿ (ಸ್ಥಾವರಜಂಗಮ ಸಂಧಿ)

ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ ಗುರುಗಳ.....|| ಪ ||

ಅವತಾರಿಕೆ:- ಹತ್ತು ಸಂಧಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ 'ಬುದ್ಧಿ ವಿದ್ಯಾಬಲದಿ' ಎಂಬ ೧೮ನೆಯ ಪದ್ಯಮೊದಲು 'ಲೋಕವಾರ್ತೆ ಇದಲ್ಲ' ಎಂಬ ೨೨ನೆಯ ಪದ್ಯದವರೆಗೂ ಸ್ವಾಹಂಕಾರ ಖಂಡನ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಯೋಜನ, ಶ್ರವಣಾದಿಗಳಿಂದಾಗುವ ಫಲಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ, ಕಡೆಯ ಮೂರು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಮಂಗಳ ರೂಪವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿರುವರು. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಗ್ರಂಥಕರ್ತೃಗಳು, ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಉಪಕ್ರಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದುಂಟು. ಫಲಸ್ತುತಿ ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ ಒಂದೊಂದು ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ಮುಗಿಯುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕಾವ್ಯಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಹಂಕಾರ ಖಂಡನಾದಿಗಳನ್ನಾಗಲಿ, ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಯೋಜನ ಫಲಾದಿಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಹೇಳುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರಲು ದಾಸರಾಯರು ೯ ಸಂಧಿಗಳವರೆಗೂ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ೧೦ ನೆಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಇರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ೬ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನೋಪಾಯವನ್ನೂ, ೨ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧನವನ್ನೂ, ೩ ನೆಯ ೬ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಇವುಗಳ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಕರ್ಮಯೋಗ, ಭಕ್ತಿಯೋಗ, ಜ್ಞಾನಯೋಗವೆಂಬ ಮೂರರಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಯೋಗಿಗಳು ಮನುಷ್ಯರೆಂತಲೂ, ಭಕ್ತಿಯೋಗಿಗಳು ದೇವತೆಗಳೆಂತಲೂ, ಸನಕಾದಿ ಋಷಿ ಮೊದಲಾದವರು ಜ್ಞಾನಯೋಗಿಗಳೆಂತಲೂ, ಭಾಗವತ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಸಿರುವರು. ಆದರೂ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳು ದೇವಾದಿಗಳಾದರೂ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರಿಗೂ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಭಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನ ಸಾಧನಗಳುಂಟೇ ಉಂಟು. ಅದರಲ್ಲಿ ಕರ್ಮ ಲಕ್ಷಣವಾವುದು? ಭಕ್ತಿ ಹೇಗೆ ಹುಟ್ಟುವುದು? ಜ್ಞಾನವು ಹೇಗೆ ದೊರಕುವುದು ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದೇ, ಉಪವಾಸಾದಿಗಳಿಂದ ಶರೀರ ದಂಡನವೇ ಕರ್ಮವೆಂತಲೂ, ಶ್ವಾಸನಿರೋಧವೇ ಧ್ಯಾನವೆಂತಲೂ, ಭಾವಿಸಿ ಸಾಧನಮಾರ್ಗ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದೆ ಕಷ್ಟ ಪಡುತ್ತಿರುವ ಜನರ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ದಾಸರಾಯರು ಕರುಣದಿಂದ ಮೊದಲನೆಯ ೧೦ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಜ್ಞಾನೋಪಾಯವನ್ನು, ೧೧ ರಿಂದ ೧೭ ನೆಯ ಸಂಧಿಯವರೆಗೂ ಸಾಧನೋಪಾಯವನ್ನು ಮುಂದೆ ಕಡೆಯವರೆಗೂ ಇವುಗಳನ್ನೇ ವಿಶದಮಾಡಿರುವರೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಇದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಮಂಗಳಾಚರಣ ಸಂಧಿಯಾದ ಮೇಲೆ, ೨ನೆಯ ಕರುಣಾ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪರಮ ದಯಾಳುವಾದ್ದರಿಂದ ಭಕ್ತರು ಏನು ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದರೂ ಕ್ಷಮಿಸುವನು; ಆದ್ದರಿಂದ ಮಾಡಿದುದನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಮಾಡಿಸಿದನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತಾನೇ ಮಾಡುವೆನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಕರ್ಮಮಾಡಲು ನಿಷ್ಫಲವಾಗುವುದು; ನಮ್ಮ ದೇಹದೊಳಗೂ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿ ಸಕಲವೂ ಮಾಡಿಸುವನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಕರ್ಮ ಮಾಡಿದರೇನೇ ಕರ್ಮಸಾಫಲ್ಯವಾಗುವುದೆಂದು ಭಗವಂತನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದರು. ಭೋಜನ ರಸವಿಭಾಗ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಭೋಜ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕರೂಪಗಳಿಂದಿದ್ದು ರಸವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವನೆಂಬಿವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಭೋಜನಮಾಡುವುದೂ ಸಹ ಒಂದು ಸತ್ಕರ್ಮವೆಂದೇ ಭಾವಿಸಬೇಕೆಂದರು. ವಿಭೂತಿ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ನದಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡುವಾಗಲೂ, ಸಹ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿ ಪೂಜಿಸಿದರೇನೇ ಕರ್ಮ ಸಫಲವಾಗುವದೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಇದರಂತೆ ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞವೆಂದರೆ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಆಹುತಿಕೊಟ್ಟು ಹೋಮಿಸುವುದೇ ಯಜ್ಞಕರ್ಮವಲ್ಲವೆಂತಲೂ, ತಂದೆ, ತಾಯಿ, ಭೂಮಿ, ಮೇಘ, ಆಕಾಶವೆಂಬ ಪಂಚಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅನುಸಂಧಾನದಿಂದ ಧ್ಯಾನಮಾಡುವುದೇ ಯಾಗವೆಂದು ಯಜ್ಞಕರ್ಮಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರಾ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶಾದಿ ವ್ಯಾಪಾರಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಅನಂತಾನಂತ ರೂಪಗಳಿಂದ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಮಾಡಿಸುವನೆಂದು ತಿಳಿದು ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳೇ ಕರ್ಮಗಳೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದರು. ಮಾತೃಕಾ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಅಕಾರಾದ್ವಕ್ಷರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆದುದರಿಂದ ನಾವು ಆಡುವ ಮಾತುಗಳೂ ಕೂಡ ಭಗವದ್ವಾಚಕವೆಂದು ತಿಳಿದು ಏನು ಮಾತನಾಡಿದರೂ ಎಲ್ಲವೂ ಪೂಜಾರೂಪವೇ ಅಗುವುದೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದರು. ಜೀವಪ್ರಕ್ರಿಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವರ ಯೋಗ್ಯತಾ ತಿಳಿದು ಉತ್ತಮಾಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸುವುದೇ ಪೂಜಾಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯೆಂದು ತೋರಿಸಿದರು. ಸರ್ವಪ್ರತೀಕ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ಕುಂಟೆ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ನೀರುಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಎಲ್ಲಾ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀಹರಿ ಇರುವನೆಂದು ತಿಳಿದು ಸ್ನಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ತೀರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದ ಫಲವೂ, ಯಾತ್ರಾಫಲವೂ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಹೀಗೆ ೧೦ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ "ಬುದ್ಧಿಯೋಗೇಗ್ವಿಮಾಂಶೃಣು ಯೋಗಸ್ಥಃಕುರು ಕರ್ಮಾಣಿ ಸಂಗಂತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಧನಂಜಯ! ಸಿದ್ಧಸಿದ್ಧ್ಯೋಃ ಸಮೋಭೂತ್ವಾ ಸಮತ್ವಂ ಯೋಗಉಚ್ಯತೆ" ಎಂಬಿವೇ ಮೊದಲಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಯೋಗವೆಂದರೆ ಉಪಾಯವೆಂತಲೂ, ಕರ್ಮಫಲತ್ಯಾಗವೇ ಸನ್ಯಾಸವೆಂತಲೂ, ಹೇಳಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಜ್ಞಾನೋಪಾಯವೆಂದು

ಸ್ಪಷ್ಟಮಾಡಿರುವರು. ಆ ಸಂಧಿಯ ಕಡೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಹಂಕಾರ ಖಂಡನಪೂರ್ವಕ ಫಲಸ್ತುತಿ ಮಂಗಳಾಚರಣಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿದರೆಂದು ತೋರುವುದು. ಮುಂದಿನ ಸಂಧಿಮೊದಲು ೧೭ನೆಯ ಸಂಧಿಯವರೆವಿಗೂ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನರೂಪವಾದ ಧ್ಯಾನ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ನಾಡಿಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ನಾಮಸ್ಮರಣೆ ಮೊದಲಾದ ಸಂಧಿಗಳನ್ನು ಉಪಕ್ರಮಿಸುತ್ತಾರೆ; ಅದರಲ್ಲಿ ತನಗಿರುವ ಅಲ್ಪಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಭಗವತ್ತೀತಿಗೋಸ್ಕರ ಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಭಕ್ತಿ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ನಿಂತಮೇಲೆ ಮಾಡಬೇಕಾದುದು ಭಗವದ್ಧ್ಯಾನ, ನಾಮಸ್ಮರಣೆ, ಧ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುವ ಪದಾರ್ಥದ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನವು ಅವಶ್ಯಕವು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಧ್ಯಾನ ಸಾಧನವಾಗುವಂತೆ ಧ್ಯಾನಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯೆಂಬ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಉಪಕ್ರಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ:-

ಪಾದುಕಿಯ ಕಂಟಕ ಶಿಕತ
ಮೊದಲಾದವನುದಿನ ಬಾಧಿಸುವವೇ
ಕಾದಶೇಂದ್ರಿಯಗಳಲಿ ಬಿಡದೆ ಹೃಷೀಕಪನಮೂರ್ತಿ ||
ಸಾದರದಿ ನೆನೆವವನು ಏನಪ
ರಾಧಗಳು ಮಾಡಿದರುಸರಿಯೆ ನಿ
ರೋಧಗೈಸವು ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಕೆ ದುರಿತರಾಶಿಗಳು || ೧ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ಪಾದುಕಿಯ=ಪಾದರಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಪುರುಷನನ್ನು, ಕಂಟಕ= ಮುಳ್ಳುಗಳು, ಶಿಕತ=ಉಸುಬು ಮೊದಲಾದವು, ಬಾಧಿಸುವವೇ? ಅನುದಿನ=ಪ್ರತಿದಿವಸ, ಏಕಾದಶೇಂದ್ರಿಯಗಳಲಿ=ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಚಕ್ಷುಶ್ರೋತ್ರಾದಿ ದಶೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ, ಬಿಡದೆ, ಹೃಷೀಕಪನ=ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಹೃಷೀಕೇಶನಾಮಕ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ, ಮೂರ್ತಿ= ಸ್ವರೂಪವನ್ನು, ಸಾದರದಿ=ಆದರದಿಂದ ಕೂಡಿದವರಾಗಿ, ನೆನೆವವನು=ಚಿಂತಿಸುವವನು, ಏನಪರಾಧಗಳು ಮಾಡಿದರು ಸರಿಯೆ, ದುರಿತರಾಶಿಗಳು=ಆ ಪಾಪರಾಶಿಗಳು, ಮೋಕ್ಷ ಮಾರ್ಗಕೆ, ನಿರೋಧಗೈಸವು=ಪ್ರತಿಬಂಧಕ ಮಾಡಲಾರವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಪಾದರಕ್ಷಿಯನ್ನು ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಕಲ್ಲುಮುಳ್ಳುಗಳುಳ್ಳ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆದರೂ ಹೇಗೆ ಅವನನ್ನು ಬಾಧಿಸಲಾರವೋ, ಹಾಗೆಯೇ, ೧೧ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಾಧಿಪತಿಯಾದ ಹೃಷೀಕೇಶನಿರುವನೆಂದು ಆದರದಿಂದ ಧ್ಯಾನಿಸುವವರು, ಏನು ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಆ ಪಾಪರಾಶಿಗಳು ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಎಂದಿಗೂ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗಲಾರವು. ಭಗವದ್ಧಕ್ತರು ಆಚರಿಸುವ ಪಾಪಗಳು, ಅವರು ಯೋಗ್ಯತೆಮೀರಿ ಮಾಡುವ ಹೆಚ್ಚು ಪುಣ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಾಶಗೊಳಿಸುವವೇ ಹೊರತು ಕ್ಷುಪ್ತಾನಂದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಪುಣ್ಯವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗಲಿ, ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ಷುಪ್ತಾನಂದಕ್ಕೆ ಕಮ್ಮಿಯಾಗಲಿ ಎಂದಿಗೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಹಲ್ಯಾ ಜಾರತ್ನದಿಂದ ದೇವೇಂದ್ರನಿಗೂ, ಗುರುಸ್ತ್ರೀ ಗಮನದಿಂದ ಚಂದ್ರನಿಗೂ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸುಖಕ್ಕೆ ಏನೇನು ಕಮ್ಮಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಇದರಂತೆ ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತರು ಏನಾದರೂ ಪಾಪವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಪಾಪರಾಶಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಭಸ್ಮವಾಗುವದೇ ಹೊರತು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಧ್ಯಾನವಿಷಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ನಿಷ್ಕಾಮೋಪಾಸನೆಯೆ ಮುಕ್ತಿ ಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಹಗಲುನಂದಾದೀಪದಂದದಿ
ನಿಗಮವೇದ್ಯನ ಪೂಜಿಸುತ ಕೈ
ಮುಗಿದು ನಾಲ್ಕುರೊಳೊಂದುಪುರುಷಾರ್ಥವನು ಬೇಡಲೆ ||
ಜಗದುದರ ಕೊಟ್ಟದನು ಭುಂಜಿಸಿ
ಮಗ ಮಡದಿ ಪ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯಾತ್ಮಾ
ದಿಗಳು ಭಗವದಧೀನವೆಂದಡಿಗಡಿಗೆ ನೆನವುತಿರು || ೨ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಹಗಲು ನಂದಾದೀಪದಂದದಿ=ಹಗಲು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇವರ ಮುಂದಿಟ್ಟ ನಂದಾದೀಪದಂತೆ [ಬೆಳಕಿನ ಉದ್ದೇಶ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ದೇವರ ಪ್ರೀತಿಗೋಸ್ಕರವೇ ಇಟ್ಟಿರುವಂತೆ] ನಿಗಮವೇದ್ಯನ=ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಪೂಜಿಸುತ, ಕೈಮುಗಿದು, ನಾಲ್ಕುರೊಳೊಂದು ಪುರುಷಾರ್ಥವನು=ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ, ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿ ಯಾವದೊಂದು ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನೂ, ಬೇಡಲೆ, ಜಗದುದರ=ಜಗತ್ತನ್ನು ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಕೊಟ್ಟದನು, ಭುಂಜಿಸಿ ಮಗಮಡದಿ ಪ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯಾತ್ಮಾದಿಗಳು=ಮಕ್ಕಳು, ಹೆಂಡತಿ, ಪ್ರಾಣ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ತನ್ನ ಜೀವ, ಅಥವಾ ಶರೀರ ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ, ಭಗವದಧೀನವೆಂದು, ಅಡಿಗಡಿಗೇ=ಹೆಜ್ಜೆ ಹೆಜ್ಜೆಗೆ ಅಂದರೆ ಆಗಿಂದಾಗ್ಯೆ, ನೆನವುತಿರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಹಗಲು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಂದಾ ದೀಪವನ್ನಿಡುವುದು ಹೇಗೆ ಕತ್ತಲು ಪರಿಹಾರಕ್ಕಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ದೇವರ ಪ್ರೀತಿಗೋಸ್ಕರವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ನಿತ್ಯದಲಿ ದೇವರನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ಯಾವದನ್ನೂ ಬೇಡಬಾರದು. ದೇವರ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಯಾವಕಾಲಕ್ಕೆ ಏನು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದೋ ಅದನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಈಶ್ವರ ಸಂಕಲ್ಪವೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾ ತನ್ನ ಹೆಂಡರು, ಮಕ್ಕಳು, ಪ್ರಾಣ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಈದೇಹ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲವೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನವೆಂದು ನಂಬಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರವರು 'ತನು ನಿನ್ನದು ಜೀವನ ನಿನ್ನದು ಅನುದಿನದಲಿ ಬಾಹೋ ಸುಖ ದುಃಖ ನಿನ್ನದಯ್ಯೆ' ಎಂದು ಮಾಡಿರುವ ಪದದಂತೆ ಭಾವಿಸಿ, ಸರ್ವದಾ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು.

ಜೀವನಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಇರುವ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದು ಜೀವ ಭಿನ್ನ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ಪೂಜಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಸ್ವತಂತ್ರನು ಜೀವಹರಿಸ
ರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನು ನಿತ್ಯಸುಖಮಯ
ನಿಸ್ವಬದ್ಧಲಬ್ಧ ಶಕ್ತಿಸುದುಃಖನಿರ್ವಿಣ್ಣ ||
ಹ್ರಸ್ವದೇಹಿ ಸನಾಥಜೀವನು
ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪಕಕರ್ತು ಬ್ರಹ್ಮ ಸ
ರಸ್ವತೀಶಾದ್ಯಮರನುತ ಹರಿಯೆಂದು ಕೊಂಡಾಡು || ೩ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಜೀವ=ಜೀವನು, ಅಸ್ವತಂತ್ರನು, ಹರಿ=ಹರಿಯು, ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನು, ನಿತ್ಯಸುಖಮಯ=ನಿತ್ಯವಾದ ಸುಖಸ್ವರೂಪನು, ಜೀವನು, ನಿಸ್ವ=ದರಿದ್ರನು, ಬದ್ಧ=ವಿಧಿನಿಷೇಧಗಳಿಂದ ಬದ್ಧನು, ಅಲ್ಪಜ್ಞ=ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು, ಅಲ್ಪ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು, ಸುದುಃಖಿ= ದುಃಖಿಸ್ವರೂಪನು, ನಿರ್ವಿಣ್ಣ=ದೀನನಾಗಿ ಕಂಗೆಟ್ಟವನು, ಹ್ರಸ್ವದೇಹಿ=ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಆಕಾರ ಉಳ್ಳವನು. ಸನಾಥ=ಪರಮಾತ್ಮನೆಂಬ ನಾಥನಿಂದ ಕೂಡಿರುವನು, ಹರಿ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪಕ, ಕರ್ತು=ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಸಕಲ ಕರ್ತವ್ಯ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು, ಬ್ರಹ್ಮಸರಸ್ವತೀಶಾದಿ= ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಸರಸ್ವತೀ, ರುದ್ರದೇವರು ಮೊದಲಾದ, ಅಮರನುತ=ದೇವತೆಗಳಿಂದ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವವನು ಎಂದು ಕೊಂಡಾಡು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಜೀವನು ಅಸ್ವತಂತ್ರನು, ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನು, ನಿತ್ಯಸುಖಿಸ್ವರೂಪನು, ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪಕನು, ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಸ್ತುತನು, ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಕರ್ತನು. ಜೀವನು ದರಿದ್ರನು, ನಿತ್ಯಬದ್ಧನು, ಅಲ್ಪಜ್ಞನು, ಅಲ್ಪಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು, ದುಃಖಪೂರ್ಣನು, ದೀನನು, ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸ್ವರೂಪನು. ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಸನಾಥನಾಗಿರುವವನು, ಭಗವದನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ಜ್ಞಾನ, ಶಕ್ತಿ, ಸುಖಾದಿಗಳು ಜೀವನಿಗೆ ಆಗುವವು. ಎಂದು ತಿಳಿದು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಬೇಕು.

೭೧ ಸಹಸ್ರನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟುರೂಪಗಳಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿರುವನೆಂದು ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಶಿಷ್ಯೋಪದೇಶಸಹಿತ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮತ್ತೆ ವಿಶ್ವಾದ್ಯೆಂಟುರೂಪಂ
ಭತ್ತರಿಂದಲಿ ಪೆಚ್ಚಿಸಲು ಯ
ಪ್ಪತ್ತೆರಡುರೂಪಗಳಹವು ಒಂದೊಂದು ಸಾಹಸ್ರ ||
ಪೃಥಕ್ ಪೃಥಕ್ ನಾಡಿಗಳೊಳಗೆಸ
ವೋತ್ತಮನ ತಿಳಿಯೆಂದು ಭೀಷ್ಮನು
ಬಿತ್ತರಿಸಿದನು ಧರ್ಮತನಯಗೆ ಶಾಂತಿಪರ್ವದಲಿ || ೪ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಮತ್ತೆ, ವಿಶ್ವಾದ್ಯೆಂಟುರೂಪ=ವಿಶ್ವ, ಶೈಜಸ, ಪ್ರಾಜ್ಞ, ತುರಿಯ, ಆತ್ಮ, ಅಂತರಾತ್ಮ, ಪರಮಾತ್ಮ, ಜ್ಞಾನಾತ್ಮ ಎಂಬ ೮ ರೂಪಗಳನ್ನು, ಒಂಭತ್ತರಿಂದ ಪೆಚ್ಚಿಸಲು= ಅವ್ಯಕ್ತ, ಮಹತ್ತತ್ವ, ಅಹಂಕಾರತತ್ವ, ಮನಸ್ಸು, ಪಂಚಿ ಮಹಾಭೂತಗಳೆಂಬ ೯ ರಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಎಂಟೆಂಟು ರೂಪಗಳಂತೆ(೮x೯=೭೨) ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡು ರೂಪಗಳು, ಅಹವು =ಆಗುವವು. ಒಂದೊಂದು ಸಹಸ್ರ=೨೧ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ, ಒಂದು ಸಹಸ್ರರೂಪಗಳಂತೆ ೨೧ ಸಹಸ್ರರೂಪಗಳಿಂದ, ಪೃಥಕ್ಪೃಥಕ್=ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ, ನಾಡಿಗಳೊಳಗೆ=೨೧ ಸಹಸ್ರನಾಡಿಗಳೊಳಗೆ, ಸರ್ವೋತ್ತಮನ=ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು, ತಿಳಿಯೆಂದ, ಭೀಷ್ಮನು=ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು, ಶಾಂತಿಪರ್ವದಲಿ=ಶಾಂತಿಪರ್ವದೊಳಗಿನ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿ, ಧರ್ಮತನಯಗೆ=ಧರ್ಮರಾಜನಿಗೆ, ಬಿತ್ತರಿಸಿದನು= ವಿಸ್ತರಿಸಿದನು=ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ವಿಶ್ವಾದಿ ಲ ರೂಪಗಳಿಂದ, ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿ ಅಥವಾ ಅವ್ಯಕ್ತತ್ವ, ಮಹತ್ತ್ವ, ಅಹಂಕಾರತ್ವ, ಮನಸ್ಸು, ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳು ಅಂತು ಒಂಭತ್ತರಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದರಲ್ಲೂ ಲ ರೂಪಗಳಂತೆ ೯೯=೨೨ ರೂಪಗಳಾದವು. ಈ ೨೨ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದರಲ್ಲೂ ಒಂದೊಂದು ಸಹಸ್ರ ರೂಪಗಳಂತೆ ೨೨ ಸಹಸ್ರ ರೂಪಗಳಿಂದ ದೇಹದೊಳಗಿನ ೨೨ ಸಹಸ್ರನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಇರುವನೆಂದು ಚಿಂತಿಸು ಎಂದು ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು ಧರ್ಮರಾಜನಿಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದರೆಂದು ಮಹಾಭಾರತ ಶಾಂತಿ ಪರ್ವದ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಕೆಲವು ಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ 'ವಿಸ್ತರಿಸಿದನು ಧರ್ಮತನಯಗೆ ಭೀಷ್ಮಪರ್ವದಲ್ಲಿ' ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಕೆಲವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಕರ್ತೃಗಳು ಭೀಷ್ಮಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು ಧರ್ಮತನಯಗೆ ಹೇಳಿದರೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು. ಭೀಷ್ಮ ಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರಿಗೂ ಧರ್ಮರಾಜನಿಗೂ ಸಂವಾದ ರೂಪವಾದ ಉಪದೇಶ ಕಥೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ಧರ್ಮರಾಜನು ಯುದ್ಧಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಕಂಡು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಪಡೆದನು. ಎರಡನೆಯ ಸಲ, ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ೯ನೆಯ ರಾತ್ರಿ, ಧರ್ಮರಾಜನು ಬಂದು ನಿಮ್ಮ ಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವೇನೆಂದು ಕೇಳಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡನು. ಇವೆರಡೇ ಸಂದರ್ಭವಿರುವದರಿಂದ "ಶಾಂತಿಪರ್ವದಲ್ಲಿ" ಎಂಬ ಪಾಠವೇ ಸಾಧುಪಾಠವೆಂತಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಮಹತ್ತ್ವಾದಿ ಲ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಬೇಕಾದ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಎಂಟುಪ್ರಕೃತಿಗಳೊಳಗೆ ವಿಶ್ವಾ
ದೈಟು ರೂಪದಲಿದ್ದು ಭಕುತರ
ಕಂಟಕವ ಪರಿಹರಿಸುತಲಿ ಪಾಲಿಸುವ ಪ್ರತಿದಿನದಿ ||
ನೆಂಟನಂದದಿ ಎಡಬಿಡದೆ ವೈ
ಕುಂಠರಮಣ ತನ್ನವರನಿ
ಷ್ಕಂಟಕ ಸುಮಾರ್ಗದಲಿ ನಡಿಸುವ ದುರ್ಜನರ ಬಿಡುವ || ೫ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಎಂಟುಪ್ರಕೃತಿಗಳೊಳಗೆ=ಪಂಚಭೂತಗಳು, ಅಹಂಕಾರ, ಬುದ್ಧಿ, ಮನಸ್ಸು, ಹೀಗೆ ಲ ಪ್ರಕೃತಿಗಳೊಳಗೆ, ವಿಶ್ವಾದಿ=ವಿಶ್ವ ಮೊದಲಾದ, ಎಂಟುರೂಪದಲಿದ್ದು, ಭಕ್ತರ, ಕಂಟಕವ=ಮುಳ್ಳಿನಂತಿರುವ ಆಪತ್ತುಗಳನ್ನು, ಪರಿಹರಿಸುತಲಿ, ಪ್ರತಿದಿನದಿ, ಪಾಲಿಸುವ, ನೆಂಟನಂದದಿ=ಬಂಧುಜನರಂತೆ, ಎಡಬಿಡದೆ=ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನು, ನಿಷ್ಕಂಟಕ ಸುಮಾರ್ಗದಲಿ=ಮುಳ್ಳು ಕಲ್ಲುಗಳಿಲ್ಲದ ರಸ್ತೆಯಂತಿರುವ, ವಿಘ್ನಾದಿಗಳಿಲ್ಲದ ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲಿ= ಮುಳ್ಳು ಕಲ್ಲುಗಳಿಲ್ಲದ ರಸ್ತೆಯಂತಿರುವ, ವಿಘ್ನಾದಿಗಳಿಲ್ಲದ ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲಿ, ನಡಿಸುವ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- "ಭೂಮಿರಾಪೋನಲೋವಾಯುಃ ಖಂಮನೋಬುದ್ಧಿರೇವಚಿ ಅಹಂಕಾರಇತೀಯಂಮೆ ಭಿನ್ನಾಪ್ರಕೃತಿರಷ್ಟಥಾ" ಎಂಬ ಗೀತಾ ೨ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ವಾಕ್ಯದಂತೆ, ಪ್ರಕೃತಿಯು, ಭೂಮಿ, ಉದಕ, ಅಗ್ನಿ, ವಾಯು, ಆಕಾಶ, ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಅಹಂಕಾರವೆಂದು ಲ ಪ್ರಕಾರ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದು. ಈ ಎಂಟು ಪ್ರಕೃತಿಗಳೊಳಗೆ, ಶ್ರೀಹರಿಯು ಲ ರೂಪಗಳಿಂದ ಇದ್ದು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಬರುವ ಆಪತ್ತುಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತ ನಿತ್ಯದಲಿ ಇವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಮತ್ತು ಬಂಧುಜನರಂತೆ ಕ್ಷಣಬಿಡದೆ ವೈಕುಂಠಪತಿಯು, ತನ್ನವರನ್ನು ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಿಲ್ಲದ ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತ ಉದ್ಧರಿಸುವನು. ಇಂತಹ ಮಾರ್ಗವು ದುರ್ಜನರಿಗೆ ದೊರಕುವುದಿಲ್ಲ.

ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಬೇಕಾದ ರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸ್ವರಮಣನು ಶಕ್ತ್ಯಾದಿರೂಪದಿ
ಕರಣಮಾನಿಗಳೊಳಗೆ ನೆಲಸಿ
ದ್ವರವಿದೂರನು ಸ್ಥೂಲವಿಷಯಗಳುಂಡುಣಿಪನಿತ್ಯ ||
ಅರಿಯದಲೆ ನಾನುಂಭನೆಂಬವ
ನಿರಿಯಗಳನುಂಬುವನು ನಿಶ್ಚಯ
ಮರಳಿಮರಳಿ ಭವಾಟವಿಯಸಂಚರಿಸಿ ಬಳಲುವನು || ೬ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಅರವಿದೂರನು=ದೋಷದೂರನಾದ, ಸ್ವರಮಣನು,=ತಾನೆ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರೂಪಗಳಿಂದ ಆನಂದವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಶಕ್ತ್ಯಾದಿ ರೂಪದಿ= ಶಕ್ತಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಮೊದಲಾದ ೧೧ ರೂಪಗಳಿಂದ, ಕರಣಮಾನಿಗಳೊಳಗೆ=೧೧

ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳೊಳಗೆ ನೆಲಸಿದ್ದು=ವಾಸವಾಗಿದ್ದು, ಸ್ಥೂಲ ವಿಷಯಗಳ=ಐಹಿಕವಾದ ವಿಷಯ ಭೋಗಗಳನ್ನು, ನಿತ್ಯ=ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ, ಉಂಡು=ತಾನು ಅನುಭವಿಸಿ, ಉಣಿಪ=ಜೀವರನ್ನು ಭೋಗಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವನು. ಅರಿಯದಲಿ=ಇದನ್ನರಿಯದೆ ನಾನುಂಜೆನೆಂಬವ=ನಾನೇ ವಿಷಯ ಭೋಗಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವಂತತ್ರದಿಂದ ಅನುಭವಿಸುತ್ತೇನೆಂಬುವನು, ನಿಶ್ಚಯ=ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ, ನಿರಯಗಳನು= ನರಕಗಳನ್ನು, ಉಂಬುವನು=ಅನುಭವಿಸುವನು, ಮರಳಿ ಮರಳಿ=ಮತ್ತು ಮತ್ತು, ಭವಾಟವಿಯ=ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ, ಸಂಚರಿಸಿ ಬಳಲುವನು=ಕಷ್ಟ ಪಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ದೋಷದೂರನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವರಮಣನೆಂದರು. 'ಮಹಾ ಸೌಂದರ್ಯ ಯುಕ್ತೇಷು ನಿರ್ದೋಷೇಷುಚ ಸರ್ವದಾ ರಮತೇ ಸ್ತ್ರೀ ಸ್ವರೂಪಾಣಿ ಪುಂರೂಪಾಣಿ ವಿಧಾಯಚಿ' ಎಂಬ ಸತ್ತತ್ವ ರತ್ನಮಾಲಾ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವಚನ ರೀತ್ಯಾ ತಾನೇ ಸುಂದರವಾದ ಸ್ತ್ರೀರೂಪಗಳನ್ನು ಪುರುಷರೂಪಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಸುಖಪಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವರಮಣನೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು. ಚಕ್ಷುಃ ಶ್ರೋತ್ರಾದಿ ದಶೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮನಸ್ಸು ೧, ಹೀಗೆ ೧೧ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ, ಶಕ್ತಿ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ, ಸಂವಿತ್, ಸ್ಫೂರ್ತಿ, ಪ್ರಕೃತಿ, ಕಲಾ, ವಿದ್ಯಾ, ಮತಿ, ನಿಯತಿ, ಮಾಯಾ ಕಾಲ ಎಂಬ ೧೧ ರೂಪಗಳಿಂದಲೂ ದೇಹದಲ್ಲಿ ದೇಹಾಕಾರ (ಪುರುಷ ರೂಪ) ದಿಂದಲೂ, ಹೀಗೆ ೧೨ ರೂಪಗಳಿಂದಿದ್ದು ವಿಷಯ ಭೋಗಗಳನ್ನು ತಾನನುಭವಿಸಿ ಜೀವರಿಗೆ ಉಣಿಸುವನು. ಇದನ್ನರಿಯದೆ ತಾನೇ ಸ್ವತಂತ್ರದಿಂದ ಅನುಭವಿಸುವೆನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವವನು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ನರಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವನು. ಅಲ್ಲದೆ ಮತ್ತು ಮತ್ತು ಸಂಸಾರಾಟವಿಯಲ್ಲಿ ಅಲೆಯುತ್ತಾ ಕಷ್ಟಪಡುತ್ತಿರುವನು.

ಷಡ್ರಸಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಚಿಂತಿಸಬೇಕಾದ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸುರುಚಿರ ಸುಗಂಧ ಸುಚಿಯಂ
ದಿರುತಿಹನು ಷಡ್ರಸಗಳೊಳುಹ
ನ್ನೆರಡು ರೂಪದಲಿಪ್ಪ ಶ್ರೀಭೂದುರ್ಗಿಯರಸಹಿತ ||
ಸ್ವರಮಣನು ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡುಸಾ
ವಿರ ಸಮೀರನ ರೂಪದೊಳಗಿ
ದ್ವರುಪರಾಕ್ರಮ ಕರ್ತುನಿಸುವ ನಾಡಿಗಳೊಳಗಿದ್ದು || ೭ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಸುರುಚಿ, ರುಚಿರ, ಸುಗಂಧ, ಸುಚಿ, ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ, ಷಡ್ರಸಗಳೊಳು=ಶಿಹಿ, ಕಹಿ, ಉಪ್ಪು, ಹುಳಿ, ಖಾರ, ವಗರು ಎಂಬ ೬ ರಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ, ಇರುತಿಹನು=ಈ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಗಳಿಂದ ಇರುತ್ತಿರುವನು. ಇದಲ್ಲದೆ, ಹನ್ನೆರಡು ರೂಪದಲಿ=ಶಕ್ತಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಮೊದಲಾದ ೧೨ ರೂಪಗಳಿಂದ, ಶ್ರೀಭೂದುರ್ಗಿಯರ ಸಹಿತ= ಶ್ರೀದೇವಿ, ಭೂದೇವಿ, ದುರ್ಗಾದೇವಿಯರಿಂದೊಡಗೂಡಿ, ಷಡ್ರಸಗಳೊಳು=೬ ರಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡೆರಡು ರೂಪಗಳಂತೆ, ಇಪ್ಪು=ಇರುವನು, ಸ್ವರಮಣನು, ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡುಸಾವಿರ= ೨೨೦೦೦ ಸಂಖ್ಯಾವುಳ್ಳ, ಸಮೀರನ=ವಾಯುದೇವರ, ರೂಪದೊಳಗೆ, ಇದ್ದು, ಅಷ್ಟುರೂಪಗಳಿಂದಲೂ, ನಾಡಿಗಳೊಳಿದ್ದು=೨೨೦೦೦ ನಾಡಿಗಳೊಳಗಿದ್ದು, ಉರುಪರಾಕ್ರಮ=ಮಹಾ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಕರ್ತು=ಸಕಲಕಾರ್ಯಕರ್ತನೆಂದು ಎನಿಸುವ=ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಷಡ್ರಸಗಳ ಪೈಕಿ ಒಂದೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಸುರುಚಿ, ರುಚಿರ, ಸುಗಂಧ, ಸುಚಿ ಎಂಬ ೪ ರೂಪಗಳಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿರುವನು. ಸುರುಚಿ ಅಂದರೆ=ಒಳ್ಳೆಯ ರುಚಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ, ರುಚಿರ ಅಂದರೆ ರುಚಿಕರವಾದ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿನ್ನುವಾಗ ಮತ್ತೂ ಬೇಕೆಂಬ ಆಶೆಹುಟ್ಟುವಷ್ಟು ರಸವತ್ತಾಗಿರುವಿಕೆ; ಸುಗಂಧ= ಸುವಾಸನೆಯಾಗಿರುವಿಕೆ, ಸುಚಿ=ರೂಪದುಷ್ಟ ಮೊದಲಾದ ದೋಷವಿಲ್ಲದೆ ಪವಿತ್ರವಾಗಿರುವಿಕೆ, ಹೀಗೆ ೪ ಗುಣಗಳು ಒಂದೊಂದು ರಸದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವವು. ಈ ೪ ರೂಪಗಳಿಂದ ಭಗವಂತನೇ ರಸಗಳಲ್ಲಿರುವನು. ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಮೊದಲಾದ ೧೨ ರೂಪಗಳಿಂದ ಒಂದೊಂದು ರಸದಲ್ಲಿ ಎರಡೆರಡು ರೂಪಗಳಂತೆ ೬ ರಸಗಳಲ್ಲಿ ೧೨ ರೂಪಗಳಿಂದ ಇರುವನು. ಇದಲ್ಲದೆ, ೨೨ ಸಾವಿರ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ವಾಯು ದೇವರು ೨೨ ಸಾವಿರ ರೂಪಗಳಿಂದ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವರು. ಅವರಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ೨೨೦೦೦ ರೂಪಗಳಿಂದ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಮಹಾ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಈ ಸ್ಥೂಲ ದೇಹದಿಂದ ಮಾಡಿಸಬೇಕಾದ ಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಾ ಕರ್ತಾ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದಿರುವನು.

ಪರಮಾತ್ಮನ ಭಕ್ತರು ಮಾಡಿದ ಪಾಪಕರ್ಮವೂ ಸಹ ಪುಣ್ಯ ಫಲವನ್ನೇ ಕೊಡುವುದು; ಅಭಕ್ತರು ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮವೂ ಪಾಪಫಲವನ್ನೇ ಕೊಡುವುದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ನಿನ್ನ ಸರ್ವತ್ರದಲಿ ನೆನೆವವ
ರನ್ಯಕರ್ಮವ ಮಾಡಿದರುಸರಿ
ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಗಳೆನಿಸುವವು ಸಂದೇಹವಿಂತಿಲ್ಲ ||
ನಿನ್ನಸ್ಮರಿಸದೆ ಸ್ನಾನಜಪ ಹೋ
ಮಾನ್ನ ವಸ್ತ್ರಗಜಾಶ್ಚ ಭೂಧನ
ಧಾನ್ಯ ಮೊದಲಾದಖಿಳ ಧರ್ಮವಮಾಡಿ ಫಲವೇನು || ೮ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- (ಎಲೈ ದೇವನೇ!) ನಿನ್ನ=ನಿನ್ನನ್ನು, ಸರ್ವತ್ರದಲಿ=ಎಲ್ಲಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ನೆನೆವವರು= ಸ್ಮರಿಸುವವರು, ಅನ್ಯಕರ್ಮವ=ಪುಣ್ಯವಲ್ಲದ ಕರ್ಮವನ್ನು, ಮಾಡಿದರು ಸರಿ, ಅವು, ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಗಳೆನಿಸುವವು, ಸಂದೇಹವಿಂತಿಲ್ಲ=ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ, ನಿನ್ನ ಸ್ಮರಿಸದೆ, ಸ್ನಾನ, ಜಪ, ಹೋಮ, ಅನ್ನದಾನ, ವಸ್ತ್ರದಾನ, ಗಜ=ಆನೆಗಳು, ಅಶ್ವ=ಕುದುರೆಗಳು, ಭೂ=ಭೂಮಿ, ಧನ, ಧಾನ್ಯ ಮೊದಲಾದ, ಅಖಿಳ=ಸಕಲ ದಾನರೂಪವಾದ, ಧರ್ಮವ=ಧರ್ಮಗಳನ್ನು, ಮಾಡಿ ಫಲವೇನು?

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- “ಧರ್ಮೋಭವತ್ಯಧರ್ಮೋಪಿ ಕೃತೋಭಕ್ತ್ಯಸ್ತವಾಚ್ಯುತಾ ಪಾಪಂಭವತಿಧರ್ಮೋಪಿ ಯೋನ ಭಕ್ತ್ಯೈಃಕೃತೋಹರೆ” ಎಂಬ ಸದಾಚಾರಸ್ಮೃತಿ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಅದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾ ಮೇಲಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಸಂಬೋಧನ ಮಾಡಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:- ಎಲೈ ದೇವಾಧಿದೇವ! ಭಕ್ತರು ಸರ್ವತ್ರ ನಿನ್ನ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ ಯಾವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದಾಗ್ಯೂ, ಯಾವನು “ನಾಹಂ ಕರ್ತಾ ಹರಿಃಕರ್ತಾ” ಎಂಬ ಜ್ಞಾನದಿಂದ, ನಾನು ಅಸ್ವತಂತ್ರನು, ಪರಮಾತ್ಮನು ಮಾಡಿಸಿದಂತೆ ನಾನು ಮಾಡಿದೆನು ಎಂಬ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವನೋ ಅವನು ಮಾಡಿದ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳೂ ಕೂಡ ಪುಣ್ಯಫಲವನ್ನೇ ಕೊಡುವುವು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹ ಪಡಬೇಕಾದುದೇ ಇಲ್ಲ. ದೇವೇಂದ್ರನು ವೃತ್ರಾಸುರನನ್ನು ಕೊಂದುದರಿಂದ ಮಹಾತ್ಮನೆಂದು ಕೀರ್ತಿಯನ್ನೇ ಪಡೆದನು. ಭೀಷ್ಮ, ದ್ರೋಣ ಪ್ರಭೃತಿಗಳು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು; ಪಾಂಡವರಿಗೂ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೂ ವಿರೋಧಿಗಳಾದ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳ ಪಕ್ಷವನ್ನು ವಹಿಸಿ ಪಾಂಡವರ ಮೇಲೆ ಕೈಮಾಡಿದರು. ಆದರೂ ಭೂಭಾರ ಹರಣಮಾಡಲು ಅವತರಿಸಿದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸೇವಾ ರೂಪವಾಗಿ ಭೂಭಾರ ಹರಣಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯಫಲವನ್ನೇ ಹೊಂದಿದರು. ದುರ್ಯೋಧನನೂ ಪಾಂಡವರೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿದನು. ಅವನಿಗೆ ಅದು ಪಾಪಸಾಧನವೇ ಆಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ದಾಸರಾಯರು, ಎಲೈ ದೇವ! ನಿನ್ನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸದೆ ಯಾವ ದಾನ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ನಿಷ್ಫಲವಾಗುವುದು; ಎಂಬ ಹೇಳಿದರು.

ಜನರಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ಅಂದರೆ, ಭೋಗಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ದೇಹದೊಳಗಿನ ಕೋಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಚಿಂತಿಸಬೇಕಾದ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಇಷ್ಟಭೋಗ್ಯಪದಾರ್ಥದೊಳು ಶಿಪಿ
ವಿಷ್ಣನಾಮದಿ ಸರ್ವಜೀವರ
ತುಷ್ಟಿಬಡಿಸುವ ದಿನದಿನದಿ ಸಂತುಷ್ಟತಾನಾಗಿ ||
ಕೋಷ್ಟದೊಳು ನೆಲಸಿದ್ದು ರಸಮಯ
ಪುಷ್ಟಿಗೈಸುತ್ತಿದ್ರಿಯಗಳೊಳು
ಪ್ರೇಷ್ಟನಾಗಿದ್ದೆಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳುಂಬ ತಿಳಿಸದಲೆ || ೯ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಇಷ್ಟ=ಇಷ್ಟವಾದ, ಭೋಗ್ಯ=ಭೋಗಿಸಲು, ಯೋಗ್ಯವಾದ, ಪದಾರ್ಥದೊಳು=ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ, ಶಿಪಿವಿಷ್ಣನಾಮದಿ=ಶಿಪಿವಿಷ್ಣು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಇದ್ದು, ಸಂತುಷ್ಟತಾನಾಗಿ=ತಾನು ತೃಪ್ತನಾಗಿ, ದಿನದಿನದಿ=ಪ್ರತಿದಿನವೂ, ಸರ್ವಜೀವರ=ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು, ತುಷ್ಟಿಬಡಿಸುವ=ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವನು, ರಸಮಯ=ರಸಮಯ ನಾಮಕನು, ಕೋಷ್ಟ-ದೊಳು=ಅನ್ನಾದಿಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ, ನೆಲಸಿದ್ದು=ವಾಸವಾಗಿದ್ದು, ಪುಷ್ಟಿಗೈಸುತ=ಪ್ರಾಣಿಗಳ ದೇಹಗಳಿಗೆ ಪುಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳೊಳು, ಪ್ರೇಷ್ಟನಾಗಿದ್ದು, ಪ್ರೀತಿ ವಿಷಯನಾಗಿದ್ದು, ತಿಳಿಸದಲೆ=ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ತನ್ನ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸದೆ, ವಿಷಯಗಳುಂಬ=ವಿಷಯಸುಖವನ್ನನುಭವಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಭೋಗಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಪಿವಿಷ್ಣನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನು ಇದ್ದು ತಾನು ತೃಪ್ತನಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವನು. ‘ಯಜ್ಞೋವೈವಿಷ್ಟುಃ ಪಶವಃ ಶಿಪಿಯುಜ್ಞ ಏವೈ ಪಶುಷುಪ್ರವಿಷ್ಟಃ’

ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನನುಸರಿಸಿ, ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಯಜ್ಞ ಎಂದು ಹೆಸರು; ಶಿವಿ ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞಪಶು; ಯಜ್ಞ ನಾಮಕನು ಪಶುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟನಾಗಿರುವ ಅನ್ನಮಯಾದಿ ಕೋಷ್ಠ (ಕೋಶ) ಗಳಲ್ಲಿ ರಸಮಯನೆಂಬ ಪರಮಾತ್ಮನು ಇದ್ದು ದೇಹಗಳನ್ನು ಪುಷ್ಟಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವನು. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬೇಕಾದವನಾಗಿದ್ದು ಜೀವರಿಗೆ ತಿಳಿಸದೇನೆ, ವಿಷಯಭೋಗವನ್ನುಂಡು ಉಣಿಸುವನು.

ಜ್ಞಾನ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಬೇಕಾದ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಕಾರಣಾಹ್ವಯ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮ
ಪ್ರೇರಕನು ತಾನಾಗಿ ಕ್ರಿಯೆಗಳ
ತೋರುವನು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಾಧಿಪರೋಳಗೆ ನೆಲಸಿದ್ದು ||
ಮೂರುಗುಣಮಯ ದ್ರವ್ಯಗತದಾ
ಕಾರತನ್ನಾಮದಲಿ ಕರೆಸುವ
ತೋರಿಕೊಳ್ಳದೆ ಜನರಮೋಹಿಪಮೋಘಕಲ್ಪಕನು || ೧೦ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಕಾರಣಾಹ್ವಯ=ಕಾರಣರೂಪಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ, ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಪ್ರೇರಕನು=ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ, ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರೇರಕನು, ತಾನಾಗಿ, ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಾಧಿಪರೋಳಗೆ=ಕರಚರಣಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳೊಳಗೆ, ನೆಲಸಿದ್ದು, ಕ್ರಿಯೆಗಳ=ಜ್ಞಾನಕರ್ಮ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು, ತೋರುವನು=ಮಾಡುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರುವನು. ಮೂರುಗುಣಮಯದ್ರವ್ಯಗತ=ಸತ್ತರಜಸ್ತಮೋ ಗುಣಾತ್ಮಕವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿದ್ದು, ತದಾಕಾರ, ತನ್ನಾಮದಲಿ=ಆಯಾ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಆಕಾರದಿಂದ, ಅದೇ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ, ತೋರಿಕೊಳ್ಳದೆ=ತಾನು ಇದ್ದುದಾಗಿ, ತೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ, ಅಮೋಘ ಕಲ್ಪಕನು=ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲದ ಸಂಕಲ್ಪ ಉಳ್ಳವನು (ಸತ್ಯ ಸಂಕಲ್ಪನು) ಜನರ=ಅಜ್ಞ ಜನರನ್ನು, ಮೋಹಿಪ=ಮೋಹಪಡಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಕಾರಣನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳೊಳಗಿದ್ದು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸುವನು. ಸತ್ತರಜಸ್ತಮಸ್ಸೆಂಬ ತ್ರಿಗುಣಸಂಬಂಧವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಪದಾರ್ಥದ ಆಕಾರವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಆಯಾ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ, ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ತನ್ನ ಆಕಾರವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ, ಜನರನ್ನು ಮೋಹಪಡಿಸುತ್ತಿರುವನು, ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯ ಲಿ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ 'ಘಟಾಕಾರಂಭವತ್ಯೇವ ಘಟಸ್ಥಂ ಸಲಿಲಂಯಥಾ ತತ್ತದಾಕಾರವಾ ವಿಷ್ಣುಃ ತತ್ತದ್ವಸ್ತು ಸ್ಥಿತಃಸ್ತಥಾ||೫|| ತನ್ಮೂಢಾನೈವಜಾನಂತಿ ಮಾಯಾಮುಷಿತ ಚಕ್ಷುಷಃ| ದೇಹೇಹಂ ಭಾವಿನೋನ್ಯತ್ರ ಮಮತಾ ಬುದ್ಧಯಃ ಸದಾ||೬|| ಅನಿಚ್ಛಂತೋಪಿ ಭುಂಜಂತಿ ದುಃಖಾನಿ ವಿವಿಧಾನ್ಯಪಿ||೯|| ಘಟದಲ್ಲಿರುವ ನೀರು ಘಟಾಕಾರವಾಗಿ ಹೇಗೆ ಕಾಣುವುದೋ, ಹಾಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಆಯಾ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಆಕಾರಗಳಿಂದಲೇ ಇರುವನು. ಅದನ್ನು ಮೂಢಜನರು ಅರಿಯದೆ, ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಮೋಹಿತರಾಗಿ, ದೇಹವೇ ತಾವೆಂತಲು, ಮಿಗಲಾದ ವಸ್ತುಗಳು ತಮ್ಮವೆಂತಲೂ, ಭಾವಿಸಿ, ತಾವು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದಿದ್ದರೂ ನಾನಾವಿಧವಾದ ದುಃಖವನ್ನೇ ಅನುಭವಿಸುವರು, ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದುದನ್ನೇ ವಿಶದಮಾಡುತ್ತಾರೆ:-

ದ್ರವ್ಯನಿಸುವ ಭೂತಮಾತ್ರದೊ
ಳವ್ಯಯನು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳೊಳು
ಭವ್ಯಸತ್ತಿಯನೆನಿಪ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳೊಳಗಿದ್ದು ||
ಸ್ತವ್ಯಕಾರಕನೆನಿಸಿ ಸುಖಮಯ
ಸೇವ್ಯ ಸೇವಕನೆನಿಸಿ ಜಗದೊಳು
ಹವ್ಯವಾಹನನರಣಿಯೊಳಗಿಪ್ಪಂತೆ ಇರುತಿಪ್ಪ || ೧೧ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ಭೂತಮಾತ್ರದೊಳು=ಪಂಚ ಮಹಾಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ಮೂತ್ರಾಗುಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಅವ್ಯಯನು=ನಾಶರಹಿತನಾದ ಸ್ವಾಮಿಯು, ದ್ರವ್ಯನಿಸುವ=ದ್ರವ್ಯನೆಂದೆನಿಸುವನು, ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳೊಳು= ಕರಚರಣಾದಿ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ, ಭವ್ಯನಿನಿಪ=ಕುಶಲನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಿರುವನು. ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳೊಳು, ಇದ್ದು, ಸತ್ತಿಯನೆನಿಪ=ಸತ್ತಿಯನೆನಿಸುವನು, ಸರ್ವಜೀವರ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಇದ್ದು, ಸುಖಮಯ=ಸುಖಸ್ವರೂಪನು, ಸ್ತವ್ಯ= ಸ್ತುತೃನೆಂತಲೂ, ಕಾರಕನೆಂತಲೂ, ಎನಿಸಿ=ಇರುವನಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರಲ್ಲಿ ಸೇವ್ಯಸೇವಕನೆನಿಸಿ, ಜಗದೊಳು=ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ಹವ್ಯವಾಹನನು=ಅಗ್ನಿಯು, ಅರಣಿಯೊಳಗಿಪ್ಪಂತೆ=(ಅಶ್ವತ್ಥಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟು

ಯಾಗಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಡೆಯಲು [ಮಥನ ಮಾಡಲು] ಅರ್ಹವಾದ ಕಾಷ್ಟಕ್ಕೆ ಅರಣಿ ಎಂದು ಹೆಸರು.) ಕಾಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧ ಪಡದೆ ಅದರೊಳಗಿರುವಂತೆ, ಇರುತಿಪ್ಪ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯನಾಮದಿಂದಲೂ, ಶಬ್ದ ಸ್ಪರ್ಶಾದಿ ಮಾತ್ರಾಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಯನೆಂತಲೂ, ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಕುಶಲನಾಮದಿಂದಲೂ, ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ತಿಯ ರೂಪದಿಂದಲೂ, ಇದ್ದು ಸ್ತುತ್ಯನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವವನೂ ಸುಖಸ್ವರೂಪನೂ ತಾನೇ ಆಗಿ ಕೆಲವರಲ್ಲಿದ್ದು ಸೇವ್ಯನಾಗಿಯೂ, ಕೆಲವರಲ್ಲಿ ಸೇವಕನಾಗಿಯೂ ಆಯಾ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಕಾಷ್ಟದೊಳಗಿನ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ನಿರ್ಲಿಪ್ತನಾಗಿರುವನು. ಕಾಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ, ಇರುವೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗಬೇಕಾದರೆ ದೊಡ್ಡದಾದ ಕಾಷ್ಟವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಇಟ್ಟು, ಅದರ ಮೇಲೆ ಕಡಗೋಲಿನಂತೆ ಉದ್ದವಾದ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಭೈರಿಗೆ ಹಿಡಿಯುವಂತೆ, ಅಥವಾ ಮೊಸರು ಕಡೆಯುವಂತೆ, ಕಡಿಯಲು ಬೆಂಕಿ ಹುಟ್ಟುವುದು. ಬೆಂಕಿಯು ಹುಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟಿಗೆಗೆ ಸಂಬಂಧವಾದಕೂಡಲೆ ಕಾಷ್ಟವನ್ನು ಸುಡುವುದು. ಅದೇ ಅಗ್ನಿಯು ಮಥನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಕಾಷ್ಟದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಇತರರಿಗೆ ಕಾಣದಂತೆ ಇರುವುದು. ಹಾಗೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವತ್ರ ಇದ್ದರೂ ನಿರ್ಲಿಪ್ತನಾಗಿ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಮಥನಮಾಡುವ ಸುಜ್ಞರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಾ ಇರುವನು.

ಮನಸ್ಸು ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ದೇಹದೊಳಗೂ ಚಿಂತಿಸ ಬೇಕಾದ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮನವೆ ಮೊದಲಾದಿಂದ್ರಿಯಗಳೊ
ಳಗ ನಿಲದೇವನು ಶುಚಿಯೆನಿಸಿಕೊಂ
ಡನವರತ ನೆಲಸಿಪ್ಪ ಶುಚಿಷ್ಠೋತನೆಂದೆನಿಸಿ ||
ತನುವಿನೊಳಗಿಪ್ಪನು ಸದಾವಾ
ಮನಹೃಷೀಕೇಶಾಖ್ಯ ರೂಪದ
ಲನುಭವಕೆ ತಂದೀವ ವಿಷಯಜಸುಖವ ಜೀವರಿಗೆ || ೧೨ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಮನವೆ ಮೊದಲಾದ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳೊಳು, ಅನಿಲದೇವನು= ವಾಯುದೇವರು, ಶುಚಿ ಎನಿಸಿಕೊಂಡು, ಅನವರತ=ಸದಾಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ನೆಲಸಿಪ್ಪ=ಇರುತ್ತಿರುವರು, ಈ ವಾಯುದೇವರ, ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ, ಶುಚಿಷ್ಠ್ ಎಂಬ ನಾಮದಿಂದಲೂ, ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗಳೊಳಗೆ, ಹೋತನೆಂದೆನಿಸಿ, ಹೋತನಾಮಕ ವಾಯುದೇವರ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ಹೋತನೆಂತಲೂ, ಇಪ್ಪನು=ಇರುವನು, ತನುವಿನೊಳಗೆ=ಶರೀರದಲ್ಲಿ, ಸದಾವಾಮನ ಹೃಷೀಕೇಶಾಖ್ಯರೂಪದಲಿ, ಈ ಎರಡು ರೂಪಗಳಿಂದ, ಶುಚಿಷ್ಠ್ ಹೋತಾ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕೂಡಿ ಇದ್ದು, ಜೀವರಿಗೆ, ವಿಷಯಜ=ವಿಷಯದಿಂದಾಗುವ, ಸುಖವ=ಸುಖವನ್ನೂ, ಅನುಭವಕೆ, ತಂದೀವ=ತಂದು ಕೊಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:-ಮನಸ್ಸು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳೆಂಬ ೧೧ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಶುಚಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ವಾಯು ದೇವರು ಇರುವರು. ಅವರ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ಶುಚಿಷ್ಠ್ ಎಂಬ ರೂಪದಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿರುವನು. ಮಿಕ್ಕ ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೋತನಾಮಕ ವಾಯುದೇವರಲ್ಲಿ ಹೋತನಾಮಕನಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿರುವನು. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ವಾಮನ ಹೃಷೀಕೇಶ ಎಂಬ ಎರಡು ರೂಪಗಳಿಂದ ಇದ್ದು ಭೋಜನ ಪಾನ ಸ್ತ್ರೀಯಾದಿ ಭೋಗ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯ ಸುಖಗಳನ್ನು ಜೀವರಿಗೆ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡುವನು.

ಪುಣ್ಯಪಾಪ ಪ್ರೇರಕರಾದ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವ ದೈತ್ಯರೊಳಗೂ ಪ್ರೇಯ್ಕರಾದ ಜೀವರಾಶಿಗಳಲ್ಲೂ ಸಹ ಇದ್ದು ಕಾರ್ಯಮಾಡುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಪ್ರೇರಕ ಪ್ರೇಯ್ಕರೊಳು ಪ್ರೇಯ್ಕ
ಪ್ರೇರಕನು ತಾನಾಗಿ ಹರಿನಿ
ವೈರದಿಂದ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವ ತನ್ನಾಮರೂಪದಲಿ ||
ತೋರಿಕೊಳ್ಳದೆ ಸರ್ವರೊಳು ಭಾ
ಗೀರಥಿಯ ಜನಕನು ಸಕಲ ವ್ಯಾ
ಪಾರಗಳ ತಾಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸಿನೋಡಿ ನಗುತಿಪ್ಪ || ೧೩ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಪ್ರೇರಕ ಪ್ರೇರ್ಯರೊಳು=ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಣೆಮಾಡುವ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವದೈತ್ಯರೊಳಗೂ, ಪ್ರೇರಿತರಾಗುವ ಸರ್ವಜೀವರೊಳಗೂ, ಪ್ರೇರ್ಯಪ್ರೇರಕನು= ಪ್ರೇರಣೆಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನೂ, ಮಾಡುವವನೂ, ತಾನಾಗಿ, ಹರಿ, ನಿರ್ವೈರದಿಂದ=ಪರಸ್ಪರ ದೇವದೈತ್ಯರಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಬೆಳೆಸದೆ, ತನ್ನಾಮರೂಪದಲಿ=ಆಯಾ ದೇವದೈತ್ಯರು, ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ನಾಮರೂಪಗಳಲ್ಲಿ, ಪ್ರವರ್ತಿಸುವ= ಪ್ರವರ್ತಿಸುವವನು, ಭಾಗೀರಥಿಯ ಜನಕನು=ಗಂಗೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ತೋರಿಕೊಳ್ಳದೆ=ತನ್ನ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ತೋರಗೊಡಿಸದೆ, ಸರ್ವರೊಳು=ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲೂ, ಇದ್ದು, ಸಕಲ ವ್ಯಾಪಾರಗಳ, ತಾನು, ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸಿ ನೋಡಿ ನಗುತ್ತಿಪ್ಪ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ನಮ್ಮ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳು ೨೪ ಮಂದಿ ಹೇಗೆ ಇರುವರೋ ಹಾಗೆ ದೈತ್ಯರೂ ಇರುವರು. ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರೇರಿಸುವರು; ಅದರಂತೆ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ದೈತ್ಯರು ಪ್ರೇರಕರಾಗಿರುವರು. ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವರಾಶಿಗಳೂ ಕೂಡ ಈ ತತ್ವೇಶರ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಲೇ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರು. ಆ ಶಕ್ತಿಯು ತತ್ವೇಶರಿಗೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನು, ತತ್ವೇಶರಾದ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದೈತ್ಯರಲ್ಲಿಯೂ, ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ಆಕಾರ ಅದೇ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಇದ್ದು ತತ್ವೇಶರು ಪ್ರೇರಿಸುವ ಪುಣ್ಯಪಾಪ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುವನು. ಪ್ರೇರ್ಯರಾದ ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದು ತಾನೇ ಮಾಡುವನು. ಹೀಗೆ ಪ್ರೇರ್ಯಪ್ರೇರಕ ತಾನೇ ಆಗಿ ಸಕಲ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸಿ ತಾನು ನಿರ್ವೈರದಿಂದ, ನಿರ್ಲಿಪ್ತನಾಗಿ ನೋಡಿ ನಗುತ್ತಿರುವನು.

ಸರ್ವತ್ರ ಹರಿಯನ್ನು ತಿಳಿದು ಪುಣ್ಯಪಾಪಾದಿ ಸಕಲ ದ್ವಂದ್ವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಹರಿಯೆ ಮುಖ್ಯನಿಯಾಮಕನು ಯಂ
ದರಿತು ಪುಣ್ಯಾಪುಣ್ಯ ಹರ್ಷಾ
ಮರ್ಷಲಾಭಾಲಾಭ ಸುಖದುಃಖಾದಿ ದ್ವಂದ್ವಗಳ ||
ನಿರುತ ಅವನಂಘ್ರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿ
ನರಕ ಭೂಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗದಿ
ಕರಣನಿಯಾಮಕನ ಸರ್ವತ್ರದಲಿ ನೆನವುತಿರು || ೧೪ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ಹರಿಯೆ, ಮುಖ್ಯನಿಯಾಮಕನು=ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವವನು, ಎಂದರಿತು, ಪುಣ್ಯ, ಅಪುಣ್ಯ=ಪಾಪ, ಹರ್ಷ=ಸಂತೋಷ, ಅಮರ್ಷ=ಕೋಪ, ಲಾಭ, ಅಲಾಭ=ನಷ್ಟ, ಸುಖ, ದುಃಖ ಮೊದಲಾದ, ದ್ವಂದ್ವಗಳನ್ನು, ನಿರುತ=ಸರ್ವದಾ, ಅವನಂಘ್ರಿಗೆ=ಆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಗಳಿಗೆ, ಸಮರ್ಪಿಸಿ, ನರಕ, ಭೂ=ಭೂಮಿ, ಸ್ವರ್ಗ, ಅಪವರ್ಗದಿ=ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ, ಸರ್ವತ್ರದಲಿ=ಎಲ್ಲಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಕರಣನಿಯಾಮಕನ=ಇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರೇರಕನಾದ ಹೃಷೀಕೇಶನನ್ನು, ನೆನವುತಿರು=ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಶ್ರೀಹರಿಯೆ ಸಕಲ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವವನೆಂದು ತಿಳಿದು ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಸಂತೋಷ, ವ್ಯಸನ, ಲಾಭ, ನಷ್ಟ, ಸುಖದುಃಖ ಮೊದಲಾದ ದ್ವಂದ್ವಗಳು ಏನು ಬಂದರೂ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಭಗವದಿಚ್ಛೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿ, ನರಕ, ಭೂಮಿ, ಸ್ವರ್ಗ, ಮುಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಯಾವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ನಾವು ಹೋದರೂ ನಮ್ಮ ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಅಲ್ಲಿದ್ದು ಆಯಾ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡಿಸುವನೆಂದು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು.

ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ತೃತ್ವಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ವಿಧಿ ನಿಷೇಧಗಳನ್ನಾಚರಿಸದೆ, ನಿಷ್ಕಾಮಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಪೂಜಿಸೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಮಾಣವಕ ತತ್ಪಲಗಳನುಸಂ
ಧಾನವಿಲ್ಲದೆ ಕರ್ಮಗಳ ಸ್ವೇ
ಚ್ಛಾನುಸಾರದಿ ಮಾಡಿ ಮೋದಿಸುವಂತೆ ಪ್ರತಿದಿನದಿ ||
ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕ ವಿಧಿನಿಷೇಧಗ
ಳೇನು ನೋಡದೆಮಾಡು ಕರ್ಮಪ್ರ
ಧಾನ ಪುರುಷೇಶನಲಿ ಭಕ್ತಿಯುಬೇಡು ಕೊಂಡಾಡು || ೧೫ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ಮಾಣವಕ=ಬಾಲಕನು, ತತ್ಪಲಗಳನು=ತಾನು ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯದ ಪ್ರತಿ ಫಲಗಳನ್ನು, ಅನುಸಂಧಾನವಿಲ್ಲದೆ=ಹೊಂದಬೇಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ, ಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ಸ್ವೇಚ್ಛಾನುಸಾರದಿ=ತನ್ನ ಇಚ್ಛಾಬಂದಂತೆ, ಮಾಡಿ, ಮೋದಿಸುವಂತೆ=ಸಂತೋಷಪಡುವಂತೆ, ಪ್ರತಿ ದಿನದಿ, ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ, ವಿಧಿನಿಷೇಧಗಳೇನು ನೋಡದೆ=ಇದು ವಿಧಿ, ಇದು ನಿಷೇಧವೆಂದು ಗಣನೆಗೆ ತಾರದೆ, ಕರ್ಮ ಪ್ರಧಾನ ಪುರುಷೇಶನ=ಪ್ರಧಾನ ಕರ್ಮ ಭೂತನಾದ ಪುರುಷೋತ್ತಮನೆ ಸಕಲ ಕರ್ತನು, ಅವನು ಮಾಡಿಸಿದುದನು ನಾನು ಮಾಡಿದೆನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಮಾಡು=ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡು, ಭಕ್ತಿಯಬೇಡು, ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡೆಂದು ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಬೇಡು, ಕೊಂಡಾಡು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- 'ಬುದ್ಧೋ ಬಾಲಕವತ್ತ್ವೀಡೇತ್' 'ಆತ್ಮಕೀಡ ಆತ್ಮರತಃ ವಿಚಾರಾಮೀಹ ಬಾಲವತ್' ಎಂಬ ಭಾಗವತ ಏಕಾದಶ ಸ್ಕಂಧದ ವಾಕ್ಯದಂತೆ, ಜ್ಞಾನಿಯಾದರೂ ಹುಡುಗನಂತೆ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ಎಂದೊಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲೂ, ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಅವಧೂತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೂ ಯದುರಾಜನಿಗೂ ಸಂವಾದ ನಡೆದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಹುಡುಗನು ಹೇಗೆ ತನಗೆ ತೋರಿದ ಆಟವನ್ನಾಡುತ್ತಾ ತನ್ನೊಳಗೆ ತಾನೇ ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಿರುವನೋ ಹಾಗೆಯೇ 'ನಾನು ಮಾಡುವದೆಲ್ಲವೂ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಮಾಡಿಸುವನೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಮಾಡಿ; ನನಗೆ ನಾನೇ ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತ ಹುಡುಗನಂತೆ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿರುವೆನು' ಎಂದು ಅವಧೂತನು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವನು. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹುಡುಗರು ಹೇಗೆ ತಮಗೆ ತೋರಿದಂತೆ ಆಟಗಳನ್ನಾಡುತ್ತಾ ಅದರ ಪ್ರತಿಫಲದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಇಲ್ಲದೆ ಸಂತೋಷಿಸುತ್ತಿರುವರೋ ಹಾಗೆ ಸಕಲವು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಮಾಡಿಸುವನೆಂಬ ನಿಶ್ಚಯ ಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಇದು ವಿಧಿ; ಇದನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಇಷ್ಟಾರ್ಥ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ, ಇದು ನಿಷೇಧ ಕಾರ್ಯ, ಇದು ಮಾಡಿದರೆ ನಾನು ಕೆಟ್ಟುಹೋಗುವೆನು, ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ವಿಧಿಯನ್ನು ಮಾಡುವೆನು, ಈ ನಿಷೇಧವನ್ನು ಬಿಡುವೆನು ಎಂಬ ಕರ್ತೃತ್ವಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ವಿಧಿಯನ್ನು ಮಾಡುವವನೂ ನಾನಲ್ಲ, ನಿಷೇಧವನ್ನು ಬಿಡುವವನೂ ನಾನಲ್ಲ, ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯವು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನದೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಭಗವಂತನು ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಏನು ಮಾಡಿಸಿದರೂ ಅದನ್ನು ಮಾಡಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಾಗವತ ಪಂಚಮ ಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ, ಜಡಭರತನ ಇತಿಹಾಸವು ದೃಷ್ಟಾಂತವು, ಅದೇನೆಂದರೆ:- ಋಷಭದೇವರ ಮಗನಾದ ಭರತರಾಜನು ಸಕಲ ಸಂಗವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ವನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾಗ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮವಶದಿಂದ ಒಂದು ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿಯ ಸಹವಾಸವು ಅವನಿಗೆ ದೊರಕಿ, ಕಡೆಗೆ ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಜಿಂಕೆಯನ್ನೇ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟದ್ದರಿಂದ ಮುಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಜಿಂಕೆಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದನು. ಆ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವ ಪುಣ್ಯಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಹುಟ್ಟಿ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದನು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ಪೂರ್ವ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಯರಡು ಜನ್ಮಗಳ ಜ್ಞಾಪಕವೂ ಬಂದುದರಿಂದ ಮಹಾಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿ ದೇಹಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಾಲ್ಯದಿಂದಲೂ ವಿರಕ್ತನಾಗಿ ಇದ್ದು, ಒಂದಾನೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವೇಚ್ಛಾವಿಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ ಬರುವಾಗ, ರಹೂಗಣನೆಂಬ ಭಗವದ್ಭಕ್ತನಾದ ರಾಜನೋರ್ದನು ತತ್ಪೋಷದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಪಿಲರಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅವನ ಪಾಲಕಿಯನ್ನು ಹೊರುವದಕ್ಕೆ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಒದಗಿಸಲು, ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡದಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿಯು ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮನನ್ನು ಪಾಲಕಿ ಹೊರುವದಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಮಹಾವಿರಕ್ತನಾದ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು, ಅದೂ ಒಂದು ಭಗವತ್ತೇವೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಪಾಲಕಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವಾಗ, ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಾದಿಗಳಮೇಲೆ ಎಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆ ಬೀಳುವದೋ ಎಂಬ ಭಯದಿಂದ ತನ್ನ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಮೇಲೇನೆ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೋಗುವಾಗ ಸರಿಯಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡಿಯದೆ ತಗ್ಗು ದಿನ್ನೆಯಲ್ಲಿ ನಡಿಯುತ್ತಾ ಇರಲು ಪಾಲಕಿಯು ಕೀಳು ಮೇಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ರಾಜನು ಅದನ್ನು ಕಂಡು ಒಂದೆರಡಾವರ್ತಿ ಹಾಸ್ಯ ರೂಪವಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಹೇಳಿದರೂ, ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮನು, ಪೂರ್ವದಂತೆಯೇ ತಗ್ಗು ದಿನ್ನೆಗಳಲ್ಲಿ ನಡಿಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಆ ರಾಜನು ಬಹುಕೋಪದಿಂದ 'ಕಿಮುರೇತ್ಸಂ ಜೀವನ್ಮತೋಸಿ ಮಾಂಕದಧೀಕೃತ್ಯ ಭರ್ತೃಶಾಸನ ಮತಿಚರಸಿ, ಪ್ರಮತ್ತಸ್ಯತೇ ಕರೋಮಿ ಚಿಕಿತ್ಸಾಂದಂಡಪಾಣಿಂವ'.

ಎಲೈ ನೀಚನೇ! ಏನು ಬದುಕಿದ ಹೆಣವಾಗಿರುವೆ! ನಾನಾರೆಂಬುವುದು ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲವೆ? ಪ್ರಭುವಾದ ನನ್ನನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ನನ್ನ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಮೀರಿನಡೆಯುತ್ತಿರುವೆ? ಪ್ರಮತ್ತನಾಗಿರುವೆ? ಈಗ ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಯಮನಂತೆ ಶಿಕ್ಷಿಸುವೆನು ಎಂದನು. ಇದನ್ನು ಕೇಳಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮನು ನಕ್ಕು, ಹೇಳಿದ ವಾಕ್ಯವೇನೆಂದರೆ:- (ಪಂಚಮಸ್ಕಂಧ ಅಧ್ಯಾಯ ೧೦, ಶ್ಲೋಕ ೧೦) ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಉವಾಚ| 'ತ್ವಯೋದಿತಂ ವ್ಯಕ್ತಮವಿಪ್ರಲಬ್ಧಂ ಭರ್ತುಃ ಸಮೇಸ್ಯಾದ್ಯದಿ ವೀರ ಭಾರಃ| ಗಂತುರ್ಯದಿಸ್ಯಾದಧಿಗಮ್ಯಮಧ್ವಾಪೀವೇತಿ ಚಾಸೌನವಿದಾಂ ಪ್ರವಾದಃ' ಎಲೈ ರಾಜನೇ, ಭಾರವನ್ನು ಹೊರುವವನೂ, ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ನಡೆಯುವವನೂ ನಾನಾಗಿದ್ದು ನಾನು ನಡೆದು ಹೋಗಲು ಸಾಧ್ಯವಾದ ಮಾರ್ಗವೂ ಒಂದಿದ್ದರೆ ನೀನು ಹೇಳಿದುದೆಲ್ಲವೂ ನಿಜವೇ ಆಗಬಹುದು. ಅದೇ ಸುಳ್ಳು, ಭಾರವನ್ನು ಹೊತ್ತವನೂ ನಾನಲ್ಲ; ಮಾರ್ಗವನ್ನು ನಡೆಯುವವನೂ ನಾನಲ್ಲ. ಮಾರ್ಗವೂ ಇದಲ್ಲ. ಎಂದುತ್ತರವನ್ನಿತ್ತನು. ಮತ್ತು ರಾಜನು ಮೊದಲು ಹಾಸ್ಯವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಇವನು 'ಸುಚಿರಂ ನಾತಿಪೀವಾನ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಇವನನ್ನು ಸ್ಥೂಲಕಾಯನೆಂದು ಹಾಸ್ಯಮಾಡಿದ್ದನು, ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರರೂಪವಾಗಿ 'ಪೀವೇತಿ ಚಾಸೌನವಿದಾಂಪ್ರವಾದ' ನನ್ನನ್ನು ಟೀಕಿಸಿದುದು ಹಾಸ್ಯಮಾಡಿರುವೆ ಇದು ತಿಳಿದವರ ಮಾತಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ಶುದ್ಧ ಮೂರ್ಖರು ಆಡುವ ಮಾತೆಂದರ್ಥ. ಜೀವನು ಪರಿಮಿತಿ ಇಲ್ಲದ ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪ ಉಳ್ಳವನು. ದೇಹ ಮಾತ್ರವೇ ಸ್ಥೂಲವಾಗುವುದು, ಕೃಶವಾಗುವುದು. ದೇಹವು ಜಡವಾದುದರಿಂದ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳು

ದೇಹಕ್ಕಲ್ಲ. ನೀನು ಎಂಬ ಸಂಬೋಧನೆಯು ಜೀವಕ್ಕೆ ಹೊರತು ದೇಹಕ್ಕಲ್ಲ. ಜೀವನಿಗೆ ಸ್ಥೂಲಕಾಯವಾವದು! ಕೃಶವಾವದು? ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಮೂರ್ಖರ ಮಾತೆಂಬ ಭಾವನೆ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ತಾನು ಪಾಲಕಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿರುವನು, ಮಾರ್ಗ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವನು. ವಿಷಮವಾದ ಮಾರ್ಗವು ಕಾಣುತ್ತಿರುವುದು. ಹೀಗಿರಲು ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮನು, 'ಹೊತ್ತವನೂ ನಾನಲ್ಲ, ನಡೆಯುವವನೂ ನಾನಲ್ಲ. ಮಾರ್ಗವೂ ಇದಲ್ಲ'ವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದನೆಂದರೆ, ದೇಹ ಜಡವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಜೀವನು ಅಸ್ವತಂತ್ರನು, ಅಶಕ್ತನೂ ಆದುದರಿಂದಲೂ, 'ಭರ್ತಾಸನ್ ಭಿಯಮಾಣೋಬಿಭರ್ತಿಯ ವುತ್ರಿಧಾತು ಪೃಥಿವೀಮುತದ್ಯಾಂ' ಎಂಬಿವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ, ಹೊರುವವನೂ, ನಡೆಯುವವನೂ, ಮಾರ್ಗಭೂತನೂ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುವನೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಭರತರಾಜನು ರಾಜನಿಗೆ ಹೀಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪರಮಾತ್ಮನ ಪೂಜಿಯನ್ನೂ ಸೇವೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಿ ಫಲವನ್ನು ಬೇಡಬಾರದು. ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಬೇಡು, ಕೊಂಡಾಡು, ಎಂದು ದಾಸರಾಯರು ಹೇಳಿರುವರು. ಭಕ್ತಿಯನ್ನಾದರೂ ಬೇಡಬಹುದೇ? ಅದು ಕಾಮ್ಯವಲ್ಲವೇ? ಅಂದರೆ ಭಕ್ತಿಜ್ಞಾನ ಇವುಗಳು ಫಲವಲ್ಲ. ಭಕ್ತಿ ಮಾಡುವುದು ಭಗವದನುಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿ, ಅದರಿಂದಾಗುವ ಫಲ ಮುಕ್ತಿ, ಅದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬೇಡಬಾರದು. ಭಾಗವತ ಏಕಾದಶ ಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ 'ಸಾಲೋಕ್ಯ ಸಾರ್ಷ್ಟಿ ಸಾಮೀಪ್ಯ ಸಾರೂಪ್ಯೈಕತ್ಯಮಿತ್ಯುತಾ ದೀಯಮಾನಂ ನಗೃಣ್ಣಂತಿ ವಿನಾಮತ್ತೇವನಂಜನಾಃ' ಸಾಲೋಕ್ಯ=ಪರಮಾತ್ಮನ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವುದು, ಸಾರ್ಷ್ಟಿ=ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯಹೊಂದುವುದು, ಸಾಮೀಪ್ಯ= ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವುದು. ಸಾರೂಪ್ಯ=ಪರಮಾತ್ಮನಂತೆ ರೂಪ ಹೊಂದುವುದು, ಏಕತ್ವ=ಸಾಯುಜ್ಯ ಹೊಂದುವುದು ಇಂತಹ ೫ ವಿಧ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಕೂಡ ನನ್ನ ಏಕಾಂತ ಭಕ್ತರು ಬೇಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮನು ಉದ್ಧವನಿಗೆ ಬೋಧಿಸಿರುವನು. ಹೀಗೆ ಮುಕ್ತಿಯು ಫಲರೂಪವಾದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಬೇಡುವದೂ ಕಾಮ್ಯವಾಗುವುದು. ಭಕ್ತಿಯು ಕರ್ಮರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಬೇಡುವದೂ ಕಾಮ್ಯವಲ್ಲ.

ಸಕಲಕ್ಕೂ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಕಾರಣನೆಂದು ನಂಬಿದವರನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನು ದೇಹಾನುಬಂಧಿಗಳಂತೆ ರಕ್ಷಿಸುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಹಾನಿವೃದ್ಧಿ ಜಯಾಪಜಯಗಳು
ಏನು ಕೊಟ್ಟರು ಭುಂಜಿಸುತ ಲ
ಕ್ಷೀಣಿವಾಸನ ಕರುಣವನೆ ಸಂಪಾದಿಸನುದಿನದಿ ||
ಜ್ಞಾನಸುಖಮಯ ತನ್ನವರ ಪರ
ಮಾನುರಾಗದಿ ಸಂತೈಪ ದೇ
ಹಾನುಬಂಧಿಗಳಂತೆ ಒಳಹೊರಗಿದ್ದು ಕರುಣಾಳು || ೧೬ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಹಾನಿ ವೃದ್ಧಿ ಜಯಾಪಜಯಗಳು=ಕ್ಷೀಣಹೊಂದುವಿಕೆ, ವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದುವಿಕೆ, ಜಯ, ಅಪಜಯ ಮೊದಲಾದವು, ಏನು ಕೊಟ್ಟರು=ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಈಶ್ವರ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಯಾವುದು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದೋ ಅದನ್ನು, ಭುಂಜಿಸುತ=ಅನುಭವಿಸುತ, ಲಕ್ಷೀಣಿವಾಸನ=ಶ್ರೀನಿವಾಸನ, ಕರುಣವನೇ, ಅನುದಿನದಿ=ಪ್ರತಿ ದಿವಸದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಪಾದಿಸು. ಜ್ಞಾನಸುಖಮಯ=ಜ್ಞಾನಾನಂದ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ತನ್ನವರ=ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನು, ದೇಹಾನು ಬಂಧಿಗಳಂತೆ=ದೇಹ ಸಂಬಂಧ ಉಳ್ಳ ಬಂಧುಗಳಂತೆ, ಪರಮಾನುರಾಗದಿ=ಪರಮ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ, ಒಳ ಹೊರಗಿದ್ದು=ಕರುಣಾಳು, ಸಂತೈಪ=ಸಂತೈಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ವೃದ್ಧಿ, ಕ್ಷಯ, ಜಯ, ಪರಾಜಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಏನು ಬರುವುದೋ "ಈಶಾವಾಸ್ಯಮಿದಂ ಸರ್ವಂ ಯಜ್ಜಗತ್ಯಾಂ ಜಗನ್ನೃತಃ ತೇನತ್ಯಕ್ಷೇನ ಭುಂಜೀಥಾ ಮಾಗ್ಯಧಃ ಕಸ್ಯಚಿದ್ಧನಂ" ಎಂಬ ಈಶಾ ವಾಸ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಬಂದುದನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸರ್ವದಾ ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಮಾಡುವವರನ್ನು ಜ್ಞಾನಾನಂದ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಕರುಣಾಳುವಾದ್ದರಿಂದ ಅತಿ ಸಮೀಪ ಬಂಧುಗಳಂತೆ ಅವರ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಇದ್ದು ಪರಮ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು.

ತಾನು ಮಾಡುವ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಇಂತಹವೆಂದು ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಸದೆ ಸಕಲೇಂದ್ರಿಯ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ತಾನೇ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಆ ಪರಮ ಸಕಲೇಂದ್ರಿಯಗಳೊಳು
ವ್ಯಾಪಕನು ತಾನಾಗಿ ವಿಷಯವ
ತಾ ಪರಿಗ್ರಹಿಸುವನು ತಿಳಿಸದೆ ಸರ್ವಜೀವರೊಳು ||

ಪಾಪರಹಿತ ಪುರಾಣಪುರುಷ ಸ
ಮೀಪದಲಿ ನೆಲಸಿದ್ದು ನಾನಾ
ರೂಪಧಾರಕ ತೋರಿಕೊಳ್ಳದೆ ಕರ್ಮಗಳಮಾಳ್ || ೧೭ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಆ=ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ, ಪರಮ=ಪರಮಾತ್ಮನು, ಸಕಲೇಂದ್ರಿಯಗಳೊಳು, ವ್ಯಾಪಕನು ತಾನಾಗಿ, ಸರ್ವಜೀವರೊಳು=ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರೊಳಗಿದ್ದು, ತಿಳಿಸದೆ=ಜೀವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗದೆ, ತಾ=ತಾನು; ವಿಷಯವನು=ವಿಷಯ ಭೋಗಗಳನ್ನು, ಪರಿಗ್ರಹಿಸುವನು=ಸ್ವೀಕರಿಸುವನು. ಪಾಪರಹಿತ=ಪಾಪಲೇಪವಿಲ್ಲದ, ಪುರಾಣಪುರುಷ=ಪುರಾತನ ಪುರುಷನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಸಮೀಪದಲಿ ನೆಲಸಿದ್ದು=ಜೀವರ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದು, ತೋರಿಕೊಳ್ಳದೆ=ತಾನು ಇರುವದನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ, ನಾನಾ ರೂಪಧಾರಕ=ಬಂಧು ಬಳಗಗಳ ರೂಪ ಧಾರಕನಾಗಿದ್ದು, ಕರ್ಮಗಳ ಮಾಳ್.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗಳೊಳು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಸದೆ ವಿಷಯ ಸುಖವನ್ನು ತಾನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸುವನು. ನಿರ್ದೋಷಿಯಾದ, ಪಾಪ ಲೇಪ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ಪುರಾಣ ಪುರುಷನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು, ಬಂಧು, ಬಳಗ, ಆನೆ, ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳಿಂದ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ತಾನಿರುವುದನ್ನು ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಸದೆ ಅವರವರಿಂದ ಯಾವ ಯಾವ ಕಾರ್ಯಗಳು ಆಗಬೇಕೋ ಅವುಗಳನ್ನು ತಾನೇ ಮಾಡುವನು.

ಅವತಾರಿಕೆ:- ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದುದನ್ನೇ ವಿವರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ:-

ಖೇಚರರು ಭೂಚರರು ವಾರಿನಿ
ಶಾಚರರೊಳಿದ್ದವರ ಕರ್ಮಗ
ಳಾಚರಿಸುವನು ಘನಮಹಿಮ ಪರಮಾಲ್ಪನೋಪಾದಿ ||
ಗೋಚರಿಸುವನು ಬಹುಪ್ರಕಾರಾ
ಲೋಚನೆಯ ಮಾಡಿದರು ಮನಸಿಗೆ
ಕೀಚಕಾರಿಪ್ರಿಯ ಕವಿಜನಗೇಯ ಮಹರಾಯ || ೧೮ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಘನ ಮಹಿಮ=ಮಹಾಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಖೇಚರರು =ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಪಕ್ಷಿಗಳು, ಭೂಚರರು=ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಚರಿಸುವ ಪಶು ಮನುಷ್ಯಾದಿಗಳು, ವಾರಿಚರರು=ನೀರಿನೊಳಗೆ ಸಂಚರಿಸುವ ಮೀನು ಮೊದಲಾದವು, ನಿಶಾಚರ-ರೊಳು=ರಾಕ್ಷಸರು ಮೊದಲಾದವರು ಇವರೊಳಗಿದ್ದು, ಪರಮಾಲ್ಪನೋಪಾದಿ=ಅತ್ಯಲ್ಪವಾದ ಮೀನು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಂತೆ, ಕರ್ಮಗಳ, ಆಚರಿಸುವನು=ನಡಿಸುವನು. ಕೀಚಕಾರಿ-ಪ್ರಿಯ=ಕೀಚಕನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಭೀಮಸೇನಾವತಾರ ಮಾಡಿದ ವಾಯು ದೇವರಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರೀತಿ ಪಾತ್ರನಾದ, ಕವಿಜನಗೇಯ=ಜ್ಞಾನಿ ಜನರಿಂದ ಸ್ತುತನಾದ, ಮಹರಾಯ=ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಧಿಪತಿಯಾದುದರಿಂದ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಂತಿರುವ, ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಬಹು ಪ್ರಕಾರ, ಆಲೋಚನೆಯ ಮಾಡಿದರು, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಗೋಚರಿಸನು=ತನ್ನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯ ಗೊಡಿಸನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಪಕ್ಷಿಗಳು, ದೇವತೆಗಳು, ಗಂಧರ್ವರು ಮೊದಲಾದವರು, ಭೂಚರರಾದ ಪಶು ಮನುಷ್ಯಾದಿಗಳು, ಜಲದಲ್ಲಿ ಚರಿಸುವ ಮೀನು ಮೊದಲಾದವು, ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರ ಮಾಡುವ ರಾಕ್ಷಸಾದಿಗಳು ಇವರುಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಮಹಾ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನಾದರೂ, ಕೇವಲ ಅಲ್ಪ ಪ್ರಾಣಿಗಳಂತೆ ಆಯಾ ಜೀವರ ಕೃತ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುವನು. ವಾಯು ದೇವರಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರೀತಿ ವಿಷಯನು, ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ ಸ್ತುತನು, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಪೂಜಾ ರೂಪವಾದ ಕಪ್ಪವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವನಾದುದರಿಂದ ಮಹಾ ರಾಯನು ಅಂದರೆ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಆದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ತಾನಾಗಿ ಗೋಚರನಾಗಬೇಕಲ್ಲದೆ ದೇಹಿಗಳು ಎಷ್ಟು ಪ್ರಕಾರ ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡಿದರೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ಗೋಚರಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಮಹಾರಾಜ ಎಂಬ ನಾಮವು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅನ್ವರ್ಥಕ ಮಿಕ್ಕರಾಜರುಗಳಿಗೆ ಔಪಚಾರಿಕ. ಭಾಗವತ ದಶಮ ಸ್ಕಂಧ ಶ್ರುತಿ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ (ಅಧ್ಯಾಯ ೯೪ ಶ್ಲೋಕ ೩೦) ವರ್ಷ ಭುಜೋಖಿಳ ಕ್ಷಿತಿಪತೆರಿವ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಚೋವಿದಧತಿಯತ್ರಯೇತ್ಸಧಿ ಕೃತಾಭವತಶ್ಚಕಿತಾಃ 'ತ್ವಮೇಕಃ ಸ್ವರಾಡಖಿಳ ಕಾರಕಶಕ್ತಿಧರ ಸ್ತವ ಬಲಿಮುದ್ಧಹಂತಿ ಸಮದಂತಿ ಚಯೇನಿಮಿಷಾಃ' ಎಲೈ ಸ್ವಾಮಿ! ನೀನು ಒಬ್ಬನೇ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು. ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ಮಾಡಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಇತರರಿಂದ ತಾವು ಪೂಜಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ನಿನಗೆ ಪೂಜಾ ರೂಪವಾದ ಕಪ್ಪವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸುವರು. "ಖಂಡಾಧೀಶಾಃ ಸಾರ್ವಭೌಮಸ್ಯ ಯದ್ವದ್ವಹ್ಮೇಶಾದ್ಯಾಃ ಕುರ್ವತೆ ತೇನುಶಾಸ್ತೀ" ಎಂಬ ಶಾಂಡಿಲ್ಯ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಅರ್ಥವು ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗಿದೆ.

ಸರ್ವ ಜೀವರಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸ್ವಾಮಿ ಎನಿಸುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಒಂದೆ ಗೋತ್ರ ಪ್ರವರ ಸಂಧ್ಯಾ
ವಂದನೆಗಳನು ಮಾಡಿ ಪ್ರಾಂತಕೆ
ತಂದೆತನಯರು ಬೇರೆ ತಮ್ಮಯ ಪೆಸರುಗೊಂಬಂತೆ ||
ಒಂದೆ ದೇಹದೊಳಿದ್ದು ನಿಂದ್ಯಾ
ನಿಂದ್ಯಕರ್ಮವ ಮಾಡಿಮಾಡಿಸಿ
ಇಂದಿರೇಶನು ಸರ್ವ ಜೀವರೊಳೇಶನೆನಿಸುವನು || ೧೯ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಒಂದೆ ಗೋತ್ರಪ್ರವರ=ಒಂದೇ ಗೋತ್ರ ಪ್ರವರ ಉಳ್ಳ ತಂದೆ ಮಕ್ಕಳು, ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಪ್ರಾಂತಕೆ=ಕಡೆಗೆ ತಂದೆ ತನಯರು=ಆ ತಂದೆ ಮಕ್ಕಳು, ಬೇರೆ ತಮ್ಮಯ ಪೆಸರುಗೊಂಬಂತೆ=ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಹೆಸರನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ, ಇಂದಿರೇಶನು=ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯು, ಒಂದೆ ದೇಹದೊಳಿದ್ದು, ನಿಂದ್ಯಾ ನಿಂದ್ಯ ಕರ್ಮವ=ಪುಣ್ಯ ಪಾಪ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸಿ ಸರ್ವ ಜೀವರೊಳಗೆ, ಈಶನೆನಿಸುವನು= ಸ್ವಾಮಿಯೆನಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಒಂದೆ ಗೋತ್ರ ಒಂದೆ ಪ್ರವರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ತಂದೆ ಮಕ್ಕಳು ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ಮಾಡಿ ಕೊನೆಗೆ ಒಂದೇ ಗೋತ್ರ ಒಂದೇ ಪ್ರವರವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬೇರೆಬೇರೆ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವರು, ಹಾಗೆಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ಒಂದೊಂದು ದೇಹದಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದು ಪುಣ್ಯ ಪಾಪ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತಾನೆ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸಿ ಕಡೆಗೆ ತಾನು ಈಶನೆನಿಸುವನು. ಅಂದರೆ ತಂದೆ ಮಕ್ಕಳು ಗೋತ್ರಾದಿಗಳನ್ನುಚ್ಚರಿಸುವಾಗ ಒಂದೇ ಆದರೂ ಹೆಸರು ಹೇಳುವಾಗ ಬೇರೆಬೇರೆ ಹೇಗೆ ಆಗುವರೋ ಹಾಗೆ ಜೀವರೊಳಗಿದ್ದು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುವವನು ಒಬ್ಬನೇ ಆದರೂ ಫಲಾನುಭವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಜೀವನು ಬೇರೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಬೇರೆಯಾಗಿಯೇ ಆಗುವರು. ಅಂದರೆ ಜೀವನು ಸುಖದುಃಖ ಭಾಗಿಯಾಗುವನು, ಪರಮಾತ್ಮನು ನಿರ್ಲಿಪ್ತನಾಗಿರುವನು.

ತನ್ನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವವರನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವನೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಎರಡು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಕಿಟ್ಟಿಗಟ್ಟಿದ ಲೋಹಪಾವಕ
ಸುಟ್ಟುವಿಂಗಡ ಮಾಡುವಂತೆ ಘ
ರಟವೀಹಿಗಳೊಳಿಷ್ಟ ತಂಡುಲಕಡೆಗೆ ತೆಗೆವಂತೆ ||
ವಿಟ್ಟಲಾಯೊಂದೊಮ್ಮೆ ಮೈಮರ
ದಟ್ಟಹಾಸದಿ ಕರಿಯೆ ದುರಿತಗ
ಳುಟ್ಟಳಿಯ ಬಿಡಿಸವನು ತನ್ನೊಳಗಿಟ್ಟು ಸಲಹುವನು || ೨೦ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಕಿಟ್ಟಿಗಟ್ಟಿದ ಲೋಹ=ಕಿಟ್ಟಿವೆಂಬ ಮಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಬ್ಬಿಣವನ್ನು, ಪಾವಕ=ಬೆಂಕಿಯು, ಸುಟ್ಟು, ವಿಂಗಡ ಮಾಡುವಂತೆ ಕಿಟ್ಟವನ್ನೂ, ಕಬ್ಬಿಣವನ್ನೂ ಬೇರೆ ಮಾಡುವಂತೆ, ಮತ್ತು ಘರಟ=ಭತ್ತವನ್ನು ಕುಟ್ಟಿ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕುಟ್ಟುವ ಯಂತ್ರವು, ವೀಹಿಗಳೊಳಿಷ್ಟ=ಭತ್ತದೊಳಗಿರುವ ತಂಡುಲ= ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಕಡೆಗೆತೆಗೆವಂತೆ=ಬೇರೆಯಾಗಿ ತೆಗೆಯುವಂತೆ, ಒಮ್ಮೆ=ಒಂದಾವರ್ತಿ, ವಿಟ್ಟಲಾ ಎಂದು ಮೈ ಮರೆದು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ಮೃತಿ ತಪ್ಪಿ, ಅಟ್ಟಹಾಸದಿ=ಉಚ್ಚಧ್ವನಿಯಿಂದ, ಕರಿಯೆ, ದುರಿತಗಳ=ಪಾಪಗಳನ್ನು, ಅಟ್ಟಿ=ದೂರಮಾಡಿ, ಉಳಿಯ=ಬೀಜಭೂತವಾದ ಲಿಂಗ ಶರೀರವನ್ನು, ಬಿಡಿಸಿ=ಅಕ್ಕಿಯಮೇಲಿನ ಹೊಟ್ಟು ಒಡೆದು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿದಂತೆ ಭಂಗಪಡಿಸಿ, ಇವನ=ಈ ಭಕ್ತನನ್ನು, ತನ್ನೊಳಗಿತ್ತು=ತನ್ನ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ತನ್ನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಟ್ಟು ಮುಕ್ತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಸಲಹುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಕಬ್ಬಿಣದಲ್ಲಿ ಕಿಟ್ಟಿವೆಂಬ ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಮಲವಿರುವುದು. ಕಬ್ಬಿಣವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಯಿಸಲು ಆ ಕಿಟ್ಟವು ಹೋಗಿ ಕಬ್ಬಿಣವು ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿ ಬೇರೆಯಾಗುವುದು. ಇದೇ ಪ್ರಕಾರ ಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದ ವನಿಕೆಯಿಂದ ಭತ್ತವನ್ನು ಕುಟ್ಟಿದರೆ ಅಕ್ಕಿಬೇರೆ ಹೊಟ್ಟು ಬೇರೆಯಾಗುವುದು. ಅದು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಮೈ ಮರೆತು ವಿಟ್ಟಲಾ ಎಂದು ಉಚ್ಚ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಕರೆಯಲು, ಇವನ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ಉತ್ತತ್ತಿಗೆ ಬೀಜಭೂತವಾದ ಲಿಂಗ ಶರೀರವನ್ನು ಭಂಗಮಾಡಿ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಉದ್ಧರಿಸುವನು. ಇಲ್ಲಿ ಲೋಹದಲ್ಲಿರುವ ಕಿಟ್ಟವನ್ನು ಬೆಂಕಿಯು ಸುಟ್ಟು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವಂತೆ ಪಾಪವನ್ನು ಸುಡುವನೆಂತಲೂ ಕುಟ್ಟುವ

ವನಿಕೆಯಿಂದ ಕುಟ್ಟಿದರೆ ಹೊಟ್ಟನ್ನು ಪುಡಿಮಾಡಿ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಬೇರೆ ಮಾಡಿದಂತೆ ಲಿಂಗಶರೀರವು ಭಂಗವಾಗಿ ಜೀವನ ಸ್ವರೂಪ ದೇಹಕ್ಕೆ ಮುಕ್ತಿಕೊಡುವನು.

ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಚರಿಸುವಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಜೀವರು ಆಯಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿರುವರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಜಲಧಿಯೊಳು ಸ್ವೇಚ್ಛಾನುಸಾರದಿ
ಜಲಚರಪ್ರಾಣಿಗಳು ತತ್ತ
ಸ್ಥಳಗಳಲಿ ಸಂತೋಷಪಡುತಲಿ ಸಂಚರಿಸುವಂತೆ ||
ನಳಿನನಾಭನೊಳಬ್ಜಭವಮು
ಪ್ರೊಳಲುರಿಕಮೈಗಣ್ಣ ಮೊದಲಾ
ದಲವುಜೀವರಗಣವು ವರ್ತಿಸುತಿಹುದು ನಿತ್ಯದಲಿ || ೨೧ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಜಲಧಿಯೊಳು=ಸಮುದ್ರದೊಳಗೆ, ಸ್ವೇಚ್ಛಾನುಸಾರದಿ=ತಂತಮ್ಮ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾಗಿ ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿಗಳು=ನೀರಿನೊಳಗೆ ಚರಿಸುವ ಮೀನು ಮೊಸಳೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು, ತತ್ತ ಸ್ಥಳಗಳಲಿ=ಆಯಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ, ಸಂತೋಷ ಪಡುತಲಿ ಸಂಚರಿಸುವಂತೆ, ನಳಿನನಾಭನೊಳು=ಪದ್ಮನಾಭನೊಳಗೆ, ಅಬ್ಜಭವ=ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಮುಪ್ರೊಳಲುರಿಕ=ಮೂರು ಪಟ್ಟಣಗಳನ್ನು ಸುಟ್ಟ ರುದ್ರದೇವರೂ, ಮೈಗಣ್ಣ ಮೊದಲಾದ= ಮೈಯಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳ ದೇವೇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಹಲವು ಜೀವರಗಣವು=ನಾನಾವಿಧರಾಗಿ ಜೀವರಗಣಗಳು, ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿ=ನಿರಂತರವಾಗಿ, ವರ್ತಿಸುತಿಹುದು=ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮೀನು ಮೊಸಳೆ ಮೊದಲಾದ ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ ಹೇಗೆ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಇರುತ್ತಿರುವವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ತಾವು ತಾವು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾಗಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿರುವರು.

ಅನ್ವಯ ಪ್ರತಿರೇಕ ಪೂಜಾಕ್ರಮವನ್ನು ೫ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತ ಅದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲೆರಡು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಅನ್ವಯಪೂಜೆಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ವಾಸುದೇವನು ಒಳಹೊರಗೆ ಆ
ಭಾಸಕನು ತಾನಾಗಿ ಬಿಂಬಪ್ಪ
ಕಾಶಿಸುವತದ್ರೂಪ ತನ್ನಾಮದಿಂದಲಿ ಸರ್ವತ್ರ
ಈಸಮನ್ವಯ ಯೆಂದೆನಿಪಸದು
ಪಾಸನೆಯ ಗೃವವನು ಮೋಕ್ಷಾ
ಸ್ವೇಷಿಗಳೊಳುತ್ತಮನು ಜೀವನುಕ್ತನವನಿಯೊಳು| ೨೨|

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ವಾಸುದೇವನು ಒಳಹೊರಗೆ ಆಭಾಸಕನು=ಜೀವನ ಸ್ವರೂಪದೇಹದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತನು, ತಾನಾಗಿ, ಬಿಂಬ=ಬಿಂಬರೂಪದಿಂದ, ಸರ್ವತ್ರ, ತದ್ರೂಪ, ತನ್ನಾಮದಲಿ=ಆಯಾ ರೂಪಗಳು, ಆಯಾ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ=ಪ್ರಕಾಶಿಸುವನು. ಈ ಸಮನ್ವಯ ಯೆಂದೆನಿಪ=ಬಿಂಬರೂಪ, ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ರೂಪಗಳಿಂದ ತಾನೇ ಇದ್ದು ಸಕಲ ಕಾರ್ಯಗಳ ಮಾಡಿಸುವನೆಂಬ ಸದುಪಾಸನೆಯು=ಈ ಉತ್ತಮವಾದ ರೀತಿಯಿಂದ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು, ಗೃವವನು=ಮಾಡುವವನು, ಮೋಕ್ಷಾಸ್ವೇಷಿಗಳೊಳು= ಮೋಕ್ಷಾಪೇಕ್ಷಿಗಳೊಳಗೆ, ಉತ್ತಮನು, ಅವನಿಯೊಳು= ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವನುಕ್ತನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಶ್ರೀವಾಸುದೇವನು ಜಗತ್ತಿನ ಒಳಹೊರಗೆ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವನು. ಬಿಂಬರೂಪಯುತನಾಗಿ, ಜೀವನ ಸ್ವರೂಪ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತನಾಗಿ, ಸರ್ವ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾ ರೂಪಗಳಿಂದ ಆಯಾ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಬಿಂಬರೂಪಿಯಾಗಿ ಯಾವ ಪರಮಾತ್ಮನಿರುವನೋ ಅದೇ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನಾದ ಜೀವನೊಳಗಿರುವನು. ಈ ಎರಡು

ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಉತ್ತಮರೀತಿಯ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವನು ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮನು ಮತ್ತು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನು.

ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಉತ್ತಮಾಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿರುವ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಿಗೆ ರಸಭೂತವಾದ ಉತ್ತಮ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನರ್ಪಿಸುತ್ತ ಪೂಜಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುಗಳೊಳಗೆ ಯೋಗ್ಯಾ
ಯೋಗ್ಯ ರಸಗಳನರಿತು ಯೋಗ್ಯಾ
ಯೋಗ್ಯರಲಿ ನೆಲಸಿಪ್ಪ ಹರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸನುದಿನದಿ ||
ಭಾಗ್ಯಬಡತನ ಬರಲುಹಿಗ್ಗದೆ
ಕುಗ್ಗಿಸೊರಗದೆ ಸದುಭಕುತಿವೈ
ರಾಗ್ಯಗಳನೆಮಾಡು ನಿರ್ಭಾಗ್ಯನೆನಿಸದಲೆ || ೨೩ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುಗಳೊಳಗೆ=ನಾವು ಭೋಗಪಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯಯೋಗ್ಯ ರಸಗಳನರಿತು=ಈ ಪದಾರ್ಥವು ಭೋಗಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವು, ಇದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ್ದು ಎಂದು ಗುರುಮುಖದಿಂದಾಗಲಿ, ಶಿಷ್ಯಾಚಾರದಿಂದಾಗಲಿ, ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದಾಗಲಿ ತಿಳಿದು, ಯೋಗ್ಯಯೋಗ್ಯರಲಿ ನೆಲಸಿಪ್ಪ=ದೇವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಚಂಡಾಲ ಪಶ್ಚಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ, ಹರಿಗೆ=ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಿಗೆ, ಅನುದಿನದಿ=ಪ್ರತಿದಿನದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸು, ಭಾಗ್ಯ ಬಡತನ ಬಂತೆಂದು ಹಿಗ್ಗದೆ, ಕುಗ್ಗಿ ಸೊರಗದೆ=ಭಾಗ್ಯ ಬಂತೆಂದು ಹಿಗ್ಗದೆ, ಬಡತನ ಬಂತೆಂದು ಕುಗ್ಗಿ ಸೊರಗದೆ, ನೀನು, ನಿರ್ಭಾಗ್ಯನೆನಿಸದಲೆ=ಜನ್ಮವನ್ನು ವ್ಯರ್ಥವೆಂದೆನಿಸದೆ, ಸದುಭಕುತಿ= ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು, ವೈರಾಗ್ಯಗಳನೆ, ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಬೇಡು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ನಾವು ಭೋಗಪಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ದೇವರ ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕಿಂತಲಾದ ಉತ್ತಮ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಯಾವುವು? ನಿಷಿದ್ಧಗಳು ಯಾವುವು? ಎಂಬುದನ್ನು ಗುರುಮುಖದಿಂದಾಗಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಾಗಲಿ ತಿಳಿದು, ಸಾತ್ವಿಕರು, ರಾಜಸರು, ತಾಮಸರೆಂಬ ಮೂರುವಿಧ ಜೀವರಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿರುವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಾತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ, ತಾಮಸಾತ್ಮಕವಾದ ಭೋಗ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಸಾತ್ವಿಕರು ಸಾತ್ವಿಕಾಹಾರವನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತ ಸ್ವಸ್ತ್ರೀನಿರತರಾಗಿರುವರು. ರಾಜಸರು ತಾಮಸರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾದ ರಾಜಸ ತಾಮಸ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಉಳ್ಳೆಗಡೆ, ಸೋರೇಕಾಯಿ, ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವೇಶ್ಯಮೊದಲಾದ ಪರವನಿತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಆಸಕ್ತರಾಗಿ ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಿರುವರು. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಅವರವರೊಳಗಿದ್ದು ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಫಲಕೊಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಸಾತ್ವಿಕ ತಾಮಸ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ರಸವನ್ನು ತಾನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನು ಗುಣವಾದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಇವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಸಾತ್ವಿಕರಾದ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಲ್ಲಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಾತ್ವಿಕ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು. ತಾಮಸಾದಿ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸ್ವೀಕಾರದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ದೋಷಪ್ರಾಪ್ತಿಯುಂಟೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ನಿಷಿದ್ಧಾನಿಷಿದ್ಧ ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪರಮಾತ್ಮನಿರುವನೋ ಭೋಗಿಸುವರಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಇರುವದರಿಂದ ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಭೋಗಿಜೀವರಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವುಂಟೇ ಹೊರತು ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ಭೇದವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಯಾವಯಾವ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಯಾವಯಾವದನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುವರೋ ಅವರವರಲ್ಲಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಆಯಾ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೇ ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು; ಹೀಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಪೂಜಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯ ಪೂಜೆ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಹೀಗೆ ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪವಾದ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವನ್ನು ಚಿಂತಿಸದೆ ಪೂಜಿಸುವದರಿಂದ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಹಾಕಿದಂತೆ ಒಂದಾಗುವದು. ಈರೀತಿ ತಿಳಿದು ಪೂಜಿಸಿದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸುಪ್ರೀತನಾಗುವನು. ಇದಲ್ಲದೆ ಭಾಗ್ಯಬಂದಾಗ ಹಿಗ್ಗಬಾರದು; ಬಡತನ ಬಂದಾಗ ಕುಗ್ಗಿಸೊರಗಬಾರದು. ಯಾವಕಾಲಕ್ಕೆ ಯಾವದು ಬಂದರೂ ಈಶ್ವರ ಚಿತ್ತಾನುಸಾರ ಬಂತೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಜನ್ಮವನ್ನು ಸಾರ್ಥಕಮಾಡಿಕೊಂಡು ಜ್ಞಾನ ವೈರಾಗ್ಯ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು.

ವೃತ್ತಿರೇಕಪೂಜೆಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸೃಳಜಲಾದ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಜನಿಸುವ
ಫಲಸುಪುಷ್ಪಜಗಂಧರಸ ಶ್ರೀ
ತುಲಸಿಮೊದಲಾದಖಿಳ ಪೂಜಾಸಾಧನಪದಾರ್ಥ ||

ಹಲವುಬಗೆಯಿಂದರ್ಪಿಸುತ ಬಾಂ
ಬೊಳೆಯ ಜನಕಗೆ ನಿತ್ಯನಿತ್ಯದಿ
ತಿಳಿವುದಿದುವ್ಯತಿರೇಕ ಪೂಜೆಗಳೆಂದು ಕೋವಿದರು || ೨೪ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಸ್ಥಳ=ಭೂಮಿ, ಜಲ=ನೀರು, ಅದ್ವಿಗಳಲಿ=ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ, ಜನಿಸುವ=ಹುಟ್ಟುವ, ಫಲಸುಪುಷ್ಪಜ= ಫಲಗಳಿಂದಲೂ ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದಲೂ, ಹುಟ್ಟುವ, ಗಂಧ= ವಾಸನಾ ವಿಶೇಷವು, ರಸ=ಮಾಧುರ್ಯಾದಿ ರಸವಿಶೇಷವು ಇವುಗಳನ್ನು, ಶ್ರೀತುಲಸಿ ಮೊದಲಾದ ಅಖಿಳ ಪೂಜಾ ಸಾಧನ ಪದಾರ್ಥ=ಸಮಸ್ತವಾದ ಪೂಜೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು, ಹಲವು ಬಗೆಯಿಂದ=ಬಹು ಬಗೆಯಿಂದ, ಬಾಂಬೊಳೆಯ ಜನಕಗೆ=ಗಂಗೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ನಿತ್ಯ ನಿತ್ಯದಿ=ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ, ಅರ್ಪಿಸುತ=ಅರ್ಪಿಸುವುದು, ಈ ಪೂಜೆಯು, ಕೋವಿದರು=ಪಂಡಿತರು ವ್ಯತಿರೇಕ ಪೂಜೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಭೂಮಿ, ನೀರು, ಬೆಟ್ಟ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಫಲ ಪುಷ್ಪಗಳ ರಸ ಗಂಧಗಳನ್ನು ಶ್ರೀತುಲಸಿ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ಪೂಜಾ ಯೋಗ್ಯ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನಾನಾ ಬಗೆ ಯಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಈ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ವ್ಯತಿರೇಕ ಪೂಜೆ ಎನ್ನುವರು.

ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅನ್ವಯ ವ್ಯತಿರೇಕ ಪೂಜೆಗಳಿಗೆ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಅಲ್ಪಮತಿಗಳಿಗೆ ಕಷ್ಟವೆಂದು ಆಲೋಚಿಸಿ ಸ್ಪಷ್ಟ ಮಾಡಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರೀಕರನ ಸರ್ವತ್ರದಲಿ ಅವ
ಲೋಕಿಸುತ ಗುಣರೂಪ ಕ್ರಿಯವ್ಯತಿ
ರೇಕತಿಳಿಯದಲನ್ವಯಿಸು ಬಿಂಬನಲಿಮರಿಯದಲೆ ||
ಸ್ವೀಕರಿಸುವನು ಕರುಣದಿಂದ ನಿ
ರಾಕರಿಸದೆ ಕೃಪಾಳುಭಕ್ತರ
ಶೋಕಗಳ ಪರಿಹರಿಸಿ ಸುಖವಿತ್ತನವರತ ಪೊರೆವ || ೨೫ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಶ್ರೀಕರನ=ಐಶ್ವರ್ಯ ಪ್ರದಾನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸರ್ವತ್ರದಲಿ, ಅವಲೋಕಿಸುತ=ಚಿಂತಿಸುತ, ಗುಣ=ಆನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ, ರೂಪ=ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ರೂಪಗಳು, ಮತ್ಸ್ಯಾದ್ಯವತಾರ ರೂಪಗಳು ಇವುಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ, ಕ್ರಿಯ=ಸ್ವಾಮಿ ಭೃತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುವ ಕ್ರಿಯಾದಿಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ, ವ್ಯತಿರೇಕ ತಿಳಿಯದಲೆ= ಭೇದಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸದೆ, ಬಿಂಬನಲಿ=ನಮ್ಮ ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಬಿಂಬ ಮೂರ್ತಿಯಲ್ಲಿ, ಅನ್ವಯಿಸು=ಏಕೀಭಾವವನ್ನು, ಚಿಂತಿಸು, ಸ್ವೀಕರಿಸುವನು, ಕರುಣದಿಂದ, ನಿರಾಕರಿಸದೆ, ಕೃಪಾಳು ಭಕ್ತರ ಶೋಕಗಳ ಪರಿಹರಿಸಿ, ಸುಖವಿತ್ತು= ಸುಖವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಅನವರತ=ಯಾವಾಗಲೂ, ಪೊರೆವ=ರಕ್ಷಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಸ್ಥಳ ಜಲ ಪದ್ಧತಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಫಲಪುಷ್ಪಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಭಗವಂತನೇ ತದ್ರೂಪ ತದಾಕಾರನಾಗಿರುವನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ನಮ್ಮ ಬಿಂಬ ಮೂರ್ತಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ, ತುಳಸ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಶ್ವಾನ ಚಂಡಾಲಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಭಗವಂತನ ಆನಂದಾದಿ ರೂಪಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ ಕಾರ್ಯಗಳ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಎಣಿಸದೆ ಬಿಂಬ ರೂಪಿಯೇ ಪ್ರತಿಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವನು. ತುಳಸ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಭಗವಂತನನ್ನು ಬಿಂಬರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸುವೆನು ಎಂದು ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಪೂಜಾ ದ್ರವ್ಯ ರೂಪವಾದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಬಿಂಬನಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸುವದೇ ಅನ್ವಯ ಪೂಜೆಯೆಂತಲೂ, ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ, ತುಳಸ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭೋಗ್ಯ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭಗವಂತನನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ, ಆ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಚಿಂತಿಸಿ, ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ ಪ್ರತಿಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವತ್ತಿಗೋಸ್ಕರ ಸಮರ್ಪಿಸುವುದು ವ್ಯತಿರೇಕ ಪೂಜೆಯೆಂತಲೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅನ್ವಯ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳ ಗುಣ ರೂಪ ಕ್ರಿಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬಾರದೆಂದರೇನು. ಪದಾರ್ಥಗಳೆಲ್ಲವೂ ಒಂದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಭಗವಂತನ ಗುಣ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲ; ಹೇಗೆಂದರೆ ಭಾಗವತ ಶ್ರುತಿ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ 'ನಹಿ ವಿಕೃತಂತ್ಯಜಂತಿಕನಕಸ್ಯ ತದಾತ್ಮತಯಾ' ಉತ್ತಮವಾದ ಚಿನ್ನದಿಂದ ಒಡವೆಗಳು ಮಾಡಿಸಿದರೆ ಆ ಒಡವೆಗಳ ಆಕಾರ ಭೇದದಿಂದ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಭೇದವಾಗುವದೇ ಹೊರತು ಚಿನ್ನದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಬಣ್ಣ, ಗುಣ ಕ್ರಿಯಾ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಭೇದವಾಗದೋ ಹಾಗೆಯೇ ರಾಮ ಕೃಷ್ಣಾದಿ ರೂಪಗಳಿಗೂ ಪಶು ಪಕ್ಷಿ ವೃಕ್ಷಾದಿಗಳಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದ ಕಾಣುವದರಿಂದಲೂ ಆಯಾ ಹೆಸರು ಆಯಾ ರೂಪಗಳಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿದ್ದರೂ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪ ಗುಣ ಕ್ರಿಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಿಂಚಿತ್ತಾದರೂ ಭೇದ ಚಿಂತಿಸಬಾರದು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಭಗವಂತನನ್ನು ಏಕ ಭಾವದಿಂದ ಪೂಜಿಸಿದರೆ ಆ ಪೂಜೆಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸದೆ ಕೃಪಾಳುವಾದ

ಸ್ವಾಮಿಯು ಕರುಣದಿಂದ ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಭಕ್ತರ ಶೋಕಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ಮುಕ್ತಿ ಸುಖವನ್ನಿತ್ತು ರಕ್ಷಿಸುವನು.
ವೃತ್ತಿರೇಕಾನ್ವಯ ಪೂಜೆಯ ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ಮುಗಿಸುತ್ತಾ ಆ ಪೂಜೆಗಳ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಇನಿತು ವೃತ್ತಿರೇಕಾನ್ವಯಗಳೆಂ
ದೆನಿಪಪೂಜಾವಿಧಿಗಳನೆ ತಿಳಿ
ದನಿಮಿಷೇಶನ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುತಲಿರು ನಿರಂತರದಿ ||
ಘನಮಹಿಮ ಕೈಕೊಂಡು ಸ್ಥಿತಿಮೃತಿ
ಜನುಮಗಳ ಪರಿಹರಿಸಿ ಸೇವಕ
ಜನರೊಳಿಟ್ಟಾನಂದಪಡಿಸುವ ಭಕ್ತವತ್ಸಲನು || ೨೬ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಇನಿತು=ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ವೃತ್ತಿರೇಕಾನ್ವಯಗಳೆಂದೆನಿಪ=ವೃತ್ತಿರೇಕ ಪೂಜೆ, ಅನ್ವಯ ಪೂಜೆ ಎಂಬುವ ಪೂಜಾವಿಧಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು, ಅನಿಮಿಷೇಶನ=ದೇವತೆಗಳೊಡೆಯನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ನಿರಂತರದಿ=ಬಿಡದೆ (ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ), ತೃಪ್ತಿ ಪಡಿಸುತಲಿರು=ಪರಮಾತ್ಮನು ಪೂಜೆಯಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿರು; ಘನಮಹಿಮ= ಮಹಾ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಕೈಕೊಂಡು=ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಸ್ಥಿತಿ=ಇರುವಿಕೆ, ಮೃತಿ=ಮರಣ, ಜನುಮಗಳ=ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ, ಸೇವಕ ಜನರೊಳು=ಭಕ್ತಾಗ್ರೇಸರರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು=ಮುಕ್ತ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಟ್ಟು, ಭಕ್ತ ವತ್ಸಲನು, ಆನಂದಪಡಿಸುವ =ಸುಖ ಪಡಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಮೇಲಿನ ನಾಲ್ಕು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದಂತೆ ಅನ್ವಯ ವೃತ್ತಿರೇಕ ಪೂಜೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ದೇವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿ ಆತನು ಮೆಚ್ಚುವಂತೆ ಮಾಡಿದರೆ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಭಕ್ತವತ್ಸಲನಾದುದರಿಂದ ಜನನ ಮರಣ ರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರ ಬಂಧನವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ, ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಆ ಮುಕ್ತ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಇಟ್ಟು ಸುಖಪಡಿಸುವನು.

ಈ ಪದ್ಯ ಮೊದಲು ಸಂಧಿಯ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಜಡಚೇತನಾತ್ಮಕ ಪ್ರತಿಮಾದಿಗಳ ಗೋಳಕ ಚಿಂತನಾಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಜಲಜನಾಭನಿಗೆರಡು ಪ್ರತಿಮೆಗೆ
ಳೆಯೊಳಗೆ ಜಡಚೇತನಾತ್ಮಕ
ಚಲದೊಳೀರ್ಬಗೆ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷ ಭೇದದಲಿ ಜಡದೊಳಗೆ ||
ತಿಳಿವದಾಹಿತ ಪ್ರತಿಮೆ ಸಹಜಾ
ಚಲಗಳೆಂದೀರ್ಬಗೆ ಪ್ರತೀಕದಿ
ಲಲಿತಪಂಚತ್ರಯ ಸುಗೋಳಕವರಿತು ಭಜಿಸುತಿರು || ೨೭ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ಜಲಜನಾಭನಿಗೆ=ಕಮಲನಾಭನಿಗೆ, ಇಳೆಯೊಳಗೆ=ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ, ಜಡಚೇತನಾತ್ಮಕ=ಜಡ ಪ್ರತಿಮೆಗಳೆಂತಲೂ, ಚೇತನಪ್ರತಿಮೆಗಳೆಂತಲೂ, ಎರಡು ಪ್ರತಿಮೆಗಳು =ಎರಡು ಬಗೆಯ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ಇರುವವು, ಚಲದೊಳು=ಅವು ಎರಡರ ಪೈಕಿ ಚಲ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷ ಭೇದದಲಿ, ಈರ್ಬಗೆ=ಎರಡು ಬಗೆಗಳುಂಟು. ಜಡದೊಳಗೆ, ಆಹಿತ ಪ್ರತಿಮೆ, ಸಹಜಾಚಲ ಪ್ರತಿಮೆ ಎಂತಲೂ, ಈರ್ಬಗೆ=ಎರಡು ಬಗೆಗಳುಂಟು, ಪ್ರತೀಕದಿ= ಪ್ರತೀಕಗಳಲ್ಲಿ, ಲಲಿತ=ಮನೋಹರವಾದ ಪಂಚತ್ರಯ ಸುಗೋಳಕವರಿತು=ಐ, ೨ ಹೀಗೆ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವಾದ ಗೋಳಕಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಭಜಿಸುತಿರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭನಿಗೆ ಜಡಪ್ರತಿಮೆಯೆಂತಲೂ, ಚೇತನ ಪ್ರತಿಮೆಯಂತಲೂ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳುಂಟು. ಚಲಪ್ರತಿಮೆಗಳು ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷ ಭೇದದಿಂದ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರ, ಜಡಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಹಿತ ಪ್ರತಿಮೆಯೆಂತಲೂ, ಸಹಜಾಚಲ ಪ್ರತಿಮೆಯೆಂತಲೂ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರ ಇರುವವು. ಆಹಿತಪ್ರತಿಮೆಯೆಂದರೆ ಪಂಚಲೋಹಗಳಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವು. ಸಹಜಾಚಲವೆಂದರೆ ಸಾಲಗ್ರಾಮಾದಿಗಳು. ಈ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮೆಗಳೇ ದೇವರೆಂದು ಭಾವಿಸದೆ ಗೋಳಕಪಂಚಕ, ಗೋಳಕತ್ರಯ ಈ ವಿಧವಾಗಿ ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಸಾಲಿಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಗೋಳಕ ಚಿಂತನೆಯಿಲ್ಲ, ಸ್ವಯಂವ್ಯಕ್ತವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಳಕತ್ರಯ ಚಿಂತನೆಮಾಡಬೇಕು, ಹೇಗೆಂದರೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವ ಪ್ರತಿಮೆ ೧. ಅದರಲ್ಲಿ ಭಾರತೀರಮಣ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾಂತರ್ಗತ ವಾಯುದೇವರಿಂದ ಚಿಂತ್ಯವಾದ ಪ್ರತಿಮೆ ೧.

ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಆವರಣಾತ್ಮಕವಾದ ಪ್ರತಿಮೆ ೧ ಹೀಗೆ ಮೂರು ಗೋಳಕಗಳು. ಅದರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸಮೇತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವದು. ಇದಕ್ಕೆ ಗೋಳಕತ್ರಯವೆಂದು ಹೆಸರು. ಸಾಧಾರಣ ಬಡಗಿಯವರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ೫ ಗೋಳಕವನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಗೋಳಕವನ್ನು ಪ್ರತಿಮೆ ೧. ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಕರ್ಮ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಪ್ರತಿಮೆ ೧. ಅದರಲ್ಲಿ ಭಾರತೀರಮಣ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾಂತರ್ಗತ ಪ್ರತಿಮೆ ೧. ಅದರಲ್ಲಿ ವಾಯುದೇವರ ಆವರಣರೂಪ ಪ್ರತಿಮೆ ೧. ಅದರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಆವರಣಾತ್ಮಕವಾದ ಪ್ರತಿಮೆ ೧. ಹೀಗೆ ೫ ಗೋಳಕಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಶಿವವಿಗ್ರಹ, ಲಿಂಗ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಲಿಂಗ ೧, ವಿಶ್ವಕರ್ಮ ನಿರ್ಮಿತ ೧. ಯಾವ ದೇವತಾ ರೂಪವೆಂದು ನೋಡುತ್ತೇವೋ ಅದು ೧. ಅದರಲ್ಲಿ ವಾಯುದೇವರು ೧. ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ವಿಷ್ಣು ೧. ಹೀಗೆ ೫ ಗೋಳಕಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಪ್ರತಿಮಾದಿಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು.

ಚಲಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷ ಭೇದದಿಂದ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವೆಂದು ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು. ಈಗ ಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಬೇಕಾದ ಭಗವದ್ರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ವಾರಿಜಾಸನ ವಾಯುವೀಂದ್ರ ಉ
ಮಾರಮಣ ನಾಕೇಶಸ್ಮರಹಂ
ಕಾರಿಕಪ್ರಾಣಾದಿಗಳು ಪುರುಷಕಳೇವರದಿ ||
ತೋರಿಕೊಳದನಿರುದ್ಧದೋಷವಿ
ದೂರನಾರಾಯಣ ರೂಪ ಶ
ರೀರಮಾನಿಗಳಾಗಿ ಭಜಿಸುತಸುಖವ ಕೊಡುತಿಹರು || ೨೮ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ವಾರಿಜಾಸನ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ವಾಯು, ವೀಂದ್ರ=ಪಕ್ಷಿಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಗರುಡ, ಉಮಾರಮಣ= ಪಾರ್ವತೀಪತಿಯಾದ ರುದ್ರದೇವರು, ನಾಕೇಶ=ಸ್ವರ್ಗಾಧಿಪತಿಯಾದ ದೇವೇಂದ್ರ, ಸ್ಮರ=ಮನ್ಮಥ, ಅಹಂಕಾರಿಕ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳು, ಪುರುಷ ಕಳೇವರದಿ= ಪುರುಷರ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ, ತೋರಿಕೊಳದೆ=ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಶರೀರಾಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿ, ಅನಿರುದ್ಧ ದೋಷ ವಿದೂರನಾರಾಯಣರೂಪ= ಅನಿರುದ್ಧರೂಪ, ದೋಷದೂರನಾದ ನಾರಾಯಣರೂಪ, ಇವೆರಡು ರೂಪಗಳನ್ನು ಭಜಿಸುತ ಸುಖಕೊಡುತಿಹರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಪುರುಷದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ, ವಾಯು, ಗರುಡ, ರುದ್ರ, ಇಂದ್ರ, ಮನ್ಮಥ, ಅಹಂಕಾರಿಕ ಪ್ರಾಣ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ಶರೀರಾಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿ ಆ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅನಿರುದ್ಧ ನಾರಾಯಣ ರೂಪಗಳನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವರೆಂದು ಎಲ್ಲಾ ಪುರುಷದೇಹದಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಿ ಪುರುಷರೆಲ್ಲರೂ ಪುರುಷ ರೂಪವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಚಲಪ್ರತಿಮೆಯೆಂದು ಪೂಜಿಸಬೇಕು.

ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಬೇಕಾದ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಆಶರೀರಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರ ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸಿರಿಸರಸ್ವತಿ ಭಾರತಿಸೌ
ಪರ್ಣಿವಾರುಣಿ ಪಾರ್ವತೀಮುಖ
ರಿರುತಿಹರು ಸ್ತ್ರೀಯರೊಳಗಭಿಮಾನಿಗಳು ತಾವೆನಿಸಿ ||
ಅರುಣಸ್ವರ್ಣನಿಭಾಂಗ ಶ್ರೀಸಂ
ಕರುಷಣ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನರೂಪಗ
ಳಿರಳುಹಗಲು ಉಪಾಸನವಗೈವುತಲೆ ಮೋದಿಪರು || ೨೯ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಸಿರಿ=ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಸರಸ್ವತೀ, ಭಾರತಿ, ಸೌಪರ್ಣಿ=ಗರುಡನ ಪತ್ನಿ, ವಾರುಣಿ=ಶೇಷನ ಪತ್ನಿ, ಪಾರ್ವತೀಮುಖರು=ಪಾರ್ವತಿ ಮೊದಲಾದವರು, ಸ್ತ್ರೀಯರೊಳಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು ತಾವೆನಿಸಿ=ಸ್ತ್ರೀಯರ ಶರೀರಾಭಿಮಾನಿಗಳೆಂದೆನಿಸಿ (ಸ್ತ್ರೀಯರ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿರುತ್ತಾ ಆದೇಹದೊಳಗಿರುವ) ಅರುಣ=ಕೆಂಪುವರ್ಣ ಉಳ್ಳವನಾಗಿಯೂ, ಸ್ವರ್ಣನಿಭಾಂಗ=ಚಿನ್ನದಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ಶರೀರದಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದ ಶ್ರೀಸಂಕರ್ಷಣ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ರೂಪಗಳನ್ನು ಇರಳು ಹಗಲು=ರಾತ್ರಿ ಹಗಲುಗಳಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಉಪಾಸನಗೈವುತಲೆ=ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತ, ಮೋದಿಪರು=ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಿರುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:-ಸ್ತ್ರೀಯರೆಲ್ಲರನ್ನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಚಲಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನಾಗಿ ಭಾವಿಸಿ ಆದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಸರಸ್ವತಿ, ಭಾರತಿ, ಸೌಪರ್ಣಿ, ವಾರುಣಿ, ಪಾರ್ವತಿ ಇವರೆ ಮೊದಲಾದ ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರು ಇದ್ದು ಆ ದೇಹದೊಳಗೆ ಕೆಂಪುವರ್ಣ ಶರೀರವುಳ್ಳವನಾಗಿಯೂ

ಸ್ವರ್ಣಚ್ಛಾಯವಾದ ಶರೀರದಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದ ಸಂಕರ್ಷಣ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ರೂಪಗಳನ್ನು ರಾತ್ರಿಹಗಲು ಸೇವಿಸುತ್ತ ಸುಖದಿಂದಿರುವರೆಂದು ಸ್ತ್ರೀ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣರಾದ ಲೋಹಕಾರರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಪಂಚಲೋಹ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಬೇಕಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕೃತಪ್ರತೀಕದಿಟಂಕಿ ಭಾರ್ಗವ
ಹುತವಹಾನಿಲ ಮುಖ್ಯದಿವಿಜರು
ತುತಿಸಿಕೊಳುತಭಿಮಾನಿಗಳು ತಾವಾಗಿ ನೆಲಸಿದ್ದು ||
ಪ್ರತಿದಿವಸ ಶ್ರೀತುಲಸಿಗಂಧಾ
ಕ್ಷತೆ ಕುಸುಮಫಲದೀಪ ಪಂಚಾ
ಮೃತದಿ ಪೂಜಿಪ ಭಕುತರಿಗೆ ಕೊಡುತಿಹರು ಪುರುಷಾರ್ಥ || ೨೦ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಕೃತಪ್ರತೀಕದಿ=ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಪಂಚಲೋಹ ಪ್ರತೀಕಗಳಲ್ಲಿ, ಟಂಕಿ=ಟಂಕಿನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಭಾರ್ಗವ=ಪರಶುರಾಮ ದೇವರು, ಹುತವಹ=ಅಗ್ನಿ, ಅನಿಲಮುಖ್ಯ=ವಾಯುದೇವರೆ ಮೊದಲಾದ, ದಿವಿಜರು=ದೇವತೆಗಳು, ತುತಿಸಿಕೊಳುತ=ಜನರಿಂದ ಸ್ತುತಿಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ, ಅಭಿಮಾನಿಗಳು ತಾವಾಗಿ ಪ್ರತಿಮೆಗಳ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿ, ನೆಲಸಿದ್ದು=ವಾಸವಾಗಿದ್ದು, ಪ್ರತಿದಿವಸ=ಪ್ರತಿದಿವಸದಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀತುಲಸಿ, ಗಂಧ, ಅಕ್ಷತೆ, ಕುಸುಮ =ಪುಷ್ಪ, ಫಲ, ದೀಪ, ಪಂಚಾಮೃತದಿ=ಪಂಚಾಮೃತಾಭಿಷೇಕ, ಇವುಗಳಿಂದ, ಪೂಜಿಪ= ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ, ಭಕುತರಿಗೆ, ಪುರುಷಾರ್ಥ=ಧರ್ಮಾರ್ಥ ಕಾಮಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುತಿಹರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಬೆಳ್ಳಿ, ಬಂಗಾರ, ಕಬ್ಬಿಣ, ತಾಮ್ರ, ಸೀಸ ಎಂಬ ಅಯಿದು ಲೋಹ ಮಿಶ್ರಮಾಡಿ, ಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಟಂಕಿನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪರಶುರಾಮ ದೇವರು ಸಹ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿರುವರು. ಈ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತ, ಅಗ್ನಿ, ವಾಯು, ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ಅಮುಖ್ಯಾಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿರುವರು. ಹೀಗೆ ತಿಳಿದು ಪ್ರತಿದಿವಸದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಶ್ರೀತುಲಸಿ, ಗಂಧ, ಅಕ್ಷತೆ, ಪುಷ್ಪಫಲ, ಪಂಚಾಮೃತಾದಿಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಿದರೆ, ಅಂತಹ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅದರೊಳಗೆ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳ ದ್ವಾರಾಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ಚತುರ್ವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವನು.

ಅಹಿತಾಚಲ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಬೇಕಾದ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ನಗಗಳಭಿಮಾನಿಗಳೆನಿಪ ಸುರ
ರುಗಳು ಸಹಜಾಚಲಗಳಿಗೆ ಮಾ
ನಿಗಳೆನಿಸಿ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವನ ಪೂಜಿಸುತಲಿಹರು ||
ಸ್ವಗತಭೇದವಿವರ್ಜಿತನ ನಾಲ್
ಬಗೆಪ್ರತೀಕದಿ ತಿಳಿದು ಪೂಜಿಸೆ
ವಿಗತ ಸಂಸಾರಾಭಿದಾಟಿಸಿ ಮುಕ್ತರನುಮಾಳ್ || ೨೧ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ನಗಗಳಭಿಮಾನಿಗಳೆನಿಪ=ಪರ್ವತಗಳಿಗೆಭಿಮಾನಿಗಳೆನಿಸುವ, ಸುರರುಗಳು=ದೇವತೆಗಳು, ಸಹಜಾಚಲಗಳಿಗೆ=ಶಾಲಿಗ್ರಾಮ ಮೊದಲಾದ ಜಡಪ್ರತಿಮೆಗಳಿಗೆ, ಮಾನಿಗಳೆನಿಸಿ, ಶ್ರೀವಾಸುದೇವನ, ಪೂಜಿಸುತಿಹರು=ಪೂಜಿಸುತ್ತಿರುವರು, ಸ್ವಗತಭೇದವಿವರ್ಜಿತನ= ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರಭೇದವಿಲ್ಲದಿರುವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನಾಲ್ಕುಗುಪ್ರತೀಕದಿ ಸ್ತ್ರೀ, ಪುರುಷ, ಆಹಿತ, ಸಹಜಾಚಲ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ, ತಿಳಿದುಪೂಜಿಸೆ=ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು, ವಿಗತ=ವಿ=ಪಕ್ಷಿಯಾದ ಗರುಡನ ಮೇಲಿಗತ=ಕೂತು ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವ ಪಕ್ಷಿವಾಹನನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸಂಸಾರಾಭಿದಾಟಿಸಿ=ಸಂಸಾರ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಪಾರಗಾಣಿಸಿ, ಮುಕ್ತರನೆ=ಮುಕ್ತರನ್ನಾಗಿ, ಮಾಳ್=ಮಾಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಮೇರುಮಂದಾರಾದಿ ಪರ್ವತಾಭಿಮಾನಿಗಳೇ ಶಾಲಿಗ್ರಾಮ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿ ಒಳಗಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಮಿಯಾಗಿರುವ ವಾಸುದೇವ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತ ಇರುವರು. ಸಕಲ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವಿಲ್ಲದಿರುವದರಿಂದ ಸ್ವಗತಭೇದ ವಿವರ್ಜಿತನೆಂದು ಹೆಸರು. ಇಂತಹ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಚಲಾಚಲಗಳೆಂಬ ಎರಡು

ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರದಂತೆ ನಾಲ್ಕು ವಿಧಗಳುಂಟೆಂದು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದರು. ಅಂತಹ ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷ ಆಹಿತ, ಸಹಜಾಚಲ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದಂತೆ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಪೂಜಿಸಲು ಪಕ್ಷಿವಾಹನನಾದ ಸ್ವಾಮಿಯು ಭಕ್ತರನ್ನು ಸಂಸಾರ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ದಾಟಿಸಿ ಅವರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವನು.

ಸಂಧಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸುತ್ತ ಅದರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಆವಕ್ಷೇತ್ರಕೆ ಪೋದರೇನಿ
ನ್ನಾವ ತೀರ್ಥದಿ ಮುಳುಗಳೇನಿ
ನ್ನಾವ ಜಪತಪಹೋಮದಾನವಮಾಡಿ ಫಲವೇನು ||
ಶ್ರೀವರ ಜಗನ್ನಾಥವಿಟ್ಟಲನ
ಈ ವಿಧದಿ ಜಂಗಮಸ್ಥಾವರ
ಜೀವರೊಳು ಪರಿಪೂರ್ಣನೆಂದರಿಯದಿಹ ಮಾನವರು || ೨೨ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಶ್ರೀವರ=ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ, ಜಗನ್ನಾಥವಿಟ್ಟಲನ= ಜಗನ್ನಾಥವಿಟ್ಟಲಾಂಕಿತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು, ಈ ವಿಧದಿ=ಈ ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಾಗಿ ಜಂಗಮಸ್ಥಾವರ ಜೀವರೊಳು= ಚಲಾಚಲ ರೂಪವಾದ ಮನುಷ್ಯ, ಪಶು, ಪರ್ವತ, ವೃಕ್ಷಾದಿ ಸರ್ವತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ, ಪರಿಪೂರ್ಣನೆಂದರಿಯದಿಹ= ತುಂಬಿರುವನೆಂದು ತಿಳಿಯದಿರುವ, ಮಾನವರು=ಮನುಷ್ಯರು, ಯಾವ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಪೋದರೇನು, ಇನ್ನಾವತೀರ್ಥದಿ ಮುಣುಗಲೇನು= ಮತ್ತೆ ಯಾವ ಪುಣ್ಯ ತೀರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದರೇನು, ಇನ್ನಾವ ಜಪ ತಪ ಹೋಮ ದಾನವ ಮಾಡಿದರೇನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದಂತೆ ಜಡವಾದ ಉದಕ ವೃಕ್ಷಗಳು ಪರ್ವತ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಪಂಚ ಲೋಹಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರತಿಮಾದಿಗಳು ಶಾಲಿಗ್ರಾಮ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಮನುಷ್ಯರು ಪಶು ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರುಗಳಲ್ಲಿ ಸಹ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಅಭೇದದಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರು ಎಲ್ಲಿ ಹೋದರೂ ಎಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದರೂ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರ ಯಾತ್ರಾದಿ ಫಲಗಳು ಬರುವವು. ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ತಿರುಪತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವನು. ತೀರ್ಥವೆಂದರೆ ಗಂಗಾದಿಗಳೇ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಕೆಲವು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನಿರುವನೆಂತಲೂ ಕೆಲವು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂತಲೂ ನಂಬಿರುವ ಮನುಷ್ಯರು ಯಾವ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿಗೆ ಹೋದರೇನು, ಯಾವ ತೀರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿದರೂ ಜಪ, ತಪಸ್ಸು, ಹೋಮ ದಾನ ಮೊದಲಾದ ಏನೇನು ಪುಣ್ಯ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ನಿಷ್ಫಲವೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು.

ಧ್ಯಾನಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ಸಂಧಿ ಎಂಬ ೧೧ನೆಯ ಸಂಧಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಮುಗಿದುದು

|| ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||